

Inspectie voor de Sanctietoepassing
Ministerie van Justitie

PI Veenhuizen locatie Esserheem

Inspectierapport

Doorlichting

PI Veenhuizen locatie Esserheem

Inspectierapport

Doorlichting

Juni 2010

Inhoudsopgave

Voorwoord	6
Samenvatting	8
1 Inleiding	12
1.1 Aanleiding en doel	13
1.2 Reikwijdte van de doorlichting	13
1.3 Toetsingskader	13
1.4 Opzet	15
1.5 Objectbeschrijving	15
1.6 Recent onderzoek	16
1.7 Leeswijzer	17
2 Rechtspositie gedetineerden	18
2.1 Rechtmatige insluiting	19
2.2 Huisregels en introductie	20
2.3 Activiteitenprogramma	22
2.4 Accommodatie	24
2.5 Voeding en winkel	26
2.6 Maatschappelijk contact	27
2.7 Toegang tot zorg	30
2.8 Disciplinaire straffen en maatregelen	32
2.9 Klachtafhandeling	33
2.10 Conclusie	35
3 Omgang met gedetineerden	36
3.1 Screening	37
3.2 Bejegening	38
3.3 Rapportage en documentatie	40
3.4 Conclusie	42
4 Interne veiligheid	44
4.1 Preventie en beheersing van calamiteiten	45
4.2 Agressiebeheersing	46
4.3 Drugsontmoediging	48
4.4 Conclusie	50
5 Maatschappijbeveiliging	52
5.1 Beveiligingsvoorzieningen en -toezicht	53
5.2 Voorwaardelijke invrijheidstelling	55
5.3 Conclusie	56
6 Voorbereiding terugkeer	58

7	Organisatieaspecten	64
7.1	Personeelsmanagement	65
7.2	Communicatie	66
7.3	Integriteit	67
7.4	Conclusie	68
8	Slotbeschouwing	70
	Bijlage 1. Oordeel	74
	Bijlage 2. Aanbevelingen	76
	Bijlage 3. Afkortingen	78
	Bijlage 4. Bronnen	80
	Bijlage 5. Inspectieprogramma	82
	Bijlage 6. Geografische ligging	86

Voorwoord

De Inspectie voor de Sanctietoepassing (ISt) heeft in april 2010 een doorlichting uitgevoerd bij de Penitentiaire Inrichting Veenhuizen, locatie Esserheem.

Ook in 2006 heeft de ISt Esserheem doorgelicht. De reden om na betrekkelijk korte tijd een nieuw onderzoek uit te voeren was dat de inrichting inmiddels als bijzondere bestemming heeft gekregen de opvang van strafrechtelijk gedetineerde vreemdelingen met een strafrestant van tenminste vier maanden.

De Inspectie constateerde dat ondanks deze bestemmingswijziging de werkwijze van de inrichting goeddeels gelijk gebleven, waardoor de ISt de resultaten van beide doorlichtingen met elkaar kon vergelijken.

In het algemeen concludeert de Inspectie dat Esserheem sinds het onderzoek in 2006 een aanzienlijke stap voorwaarts heeft gemaakt. Een onderdeel waarover de ISt wel veel zorgen uit is “interne veiligheid”. Hoewel de gedetineerden zich veilig voelen en er weinig incidenten zijn, is het toezicht op de leefafdelingen en op kritieke plekken nog steeds niet verbeterd.

De positieve bevindingen van de Inspectie springen het meest in het oog bij de onderdelen “rechtspositie gedetineerden” en “omgang met gedetineerden”.

W.F.G. Meurs
hoofdinspecteur

Samenvatting

De ISt heeft in april 2010 PI Veenhuizen locatie Esserheem doorgelicht op basis van het toetsingskader voor het gevangeniswezen van november 2009 en het toetsingskader voor de vreemdelingenbewaring van december 2009. Esserheem is aangewezen als bijzondere opvang van strafrechtelijk gedetineerde vreemdelingen met een strafrestant van tenminste vier maanden. Het doel van de doorlichting is vast te stellen hoe het in Esserheem is gesteld met de rechtspositie van gedetineerden, de omgang met gedetineerden, de interne veiligheid, de maatschappijbeveiliging, de voorbereiding op de terugkeer en de daarmee samenhangende aspecten van organisatie. De ISt beschouwt daarbij de drie dimensies beleid, uitvoering en borging.

Het algemene beeld dat uit de doorlichting naar voren komt is positief. De inrichting heeft, in vergelijking tot de doorlichting door de Inspectie in 2006, een aanzienlijke stap voorwaarts gemaakt.

Rechtspositie gedetineerden

Met de rechtspositie van gedetineerden in Esserheem is het goed gesteld. De intake is uitgebreid, persoonlijk en laagdrempelig. Door het gebruik van meertalige versies van de huisregels worden zo veel mogelijk gedetineerden op begrijpelijke wijze wegwijs in de inrichting gemaakt. Iedere gedetineerde krijgt bij binnenkomst een eigen reader met de huisregels. Bij vertrek moet de gedetineerde de reader inleveren en bij vermissing of beschadiging moet de gedetineerde zelf een nieuwe betalen. Deze praktijk strekt tot voorbeeld voor andere inrichtingen. De inrichting biedt gedetineerden een uitgebreid dagprogramma aan dat ruimschoots voldoet aan de eisen. Het feit dat gedetineerden vrijelijk in de buitenlucht kunnen recreëren, zelf kunnen koken en werken maakt dat gedetineerden niet hun dagen in ledigheid doorkomen. Het beperkte aanbod aan scholing is nog een aandachtspunt. Alhoewel de inrichting al meer dan 100 jaar oud is, ziet het er goed onderhouden en voldoende schoon uit. Het feit dat gedetineerden een eigen cel hebben is een pluspunt. Er bestaat een uitgebreid pakket aan mogelijkheden om gedetineerden in staat te stellen contact te onderhouden met de buitenwereld. Het feit dat de inrichting alle telefoongesprekken standaard opneemt en geen onderscheid maakt in telefoongesprekken met advocaten is niet juist. De toegang tot medische en geestelijke verzorging is goed. Voor de meer kwetsbare gedetineerden is er persoonlijke aandacht op een speciale afdeling. Esserheem gebruikt de isoleercellen van Bankenbosch. Het is echter niet wenselijk dat zodra een gedetineerde in afzondering is geplaatst de inrichting geen informatie van Bankenbosch over de gedetineerde ontvangt.

Omgang met gedetineerden

In Esserheem worden gedetineerden respectvol bejegend. Het detentieklimaat is open, gemoedelijk en humaan. Het inrichtingspersoneel is ervaren en bekend met de buitenlandse gevangenispopulatie. Een vastgelegde bejegeningvisie ontbreekt echter en een cursus 'diversiteit' voor nieuw personeel is gewenst. De documentatie die de inrichting van gedetineerden bijhoudt is uitgebreid. Er is een aparte inkomstenafdeling waar piw'ers uitgebreid de tijd nemen om gedetineerden te screenen. Deze praktijk strekt tot voorbeeld voor andere inrichtingen. Op de inkomstenafdeling rapporteren piw'ers uitvoerig. Tijdens het verdere verloop van de detentie houdt met name de mentor de rapportages in TULP-selectie bij. De Ist vindt het een goed gebruik dat de mentor de gedetineerde periodiek op de hoogte houdt van de inhoud van de rapportages.

Interne veiligheid

Esserheem heeft de preventie en beheersing van calamiteiten goeddeels op orde. Met name op het criterium agressiebeheersing blijft de inrichting achter als het gaat om het toezicht. Hoewel de gedetineerden zich veilig voelen en er weinig incidenten zijn, is het toezicht op met name de leefzalen ondanks eerdere constatering van zowel de Ist als de ESA nog steeds niet verbeterd.

Maatschappijbeveiliging

Op het aspect maatschappijbeveiliging voldoet de uitvoering in Esserheem overwegend. Het beveiligingsbeleid dient nog uitgewerkt te worden naar actuele dienstinstructies. Er ontbreekt een periodieke evaluatie van het beveiligingsbeleid waarin de punten die nog verbeterd kunnen worden gesignaleerd en opgevolgd hadden kunnen worden.

Vorbereiding terugkeer

Gedetineerden krijgen begeleiding van een mentor en daarnaast bieden de medewerkers van DT&V praktisch hulp bij het organiseren van terugkeer naar het land van herkomst. De inrichting heeft de DT&V goed gefaciliteerd en betrokken bij de gedetineerdenbesprekingen.

Organisatieaspecten

Sinds 2006 heeft Esserheem vooruitgang geboekt in het leidinggeven en in de communicatie. Er is nu beter contact met de leidinggevendenden en de cultuur in de inrichting is meer mensgericht. De huidige zorg van het personeel is baanbehoud vanwege de met name regionale overcapaciteit. Periodieke evaluatie is nodig om Esserheem effectief te houden op het gebied van personeelsmanagement, communicatie en integriteit.

Hieronder staan de belangrijkste aanbevelingen. Zie bijlage 2 voor een overzicht van alle aanbevelingen.

Aanbevelingen

De ISt beveelt de locatie Esserheem het volgende aan:

- a. Verken mogelijkheden om opleiding en scholing te verbreden.
- b. Zorg ervoor dat telefoongesprekken met advocaten niet opgenomen worden.
- c. Vraag dagelijks informatie op van in afzondering geplaatste gedetineerden en bespreek deze tijdens het ochtendoverleg.
- d. Overweeg om nieuwe personeelsleden een cursus te geven die toegespitst is op de gedetineerdenpopulatie.
- e. Verbeter het toezicht op de leefafdelingen.
- f. Verbeter het cameratoezicht op kritieke plaatsen zoals de binnenplaats.
- g. Pas de dienstinstructies aan volgens het actuele beleid van penitentiaire scherppte.
- h. Laat de executieve medewerkers regelmatig rouleren over de teams en werkplekken.
- i. Evalueer periodiek de effectiviteit van het geheel van beveiligingsmaatregelen.
- j. Overweeg of naast de DT&V ook andere externe organisaties diensten kunnen aanbieden in het kader van het terugkeerproces.

1

Inleiding

1.1 Aanleiding en doel

Aanleiding

De Inspectie voor de Sanctietoepassing (ISt) houdt toezicht op de sanctietoepassing in Nederland. Zij doet dit onder meer door penitentiaire inrichtingen met een zekere regelmaat op hun functioneren te beoordelen. PI Veenhuizen locatie Esserheem is een gevangenis aangewezen als bijzondere opvang van strafrechtelijk gedetineerde vreemdelingen met een strafrestant van tenminste vier maanden. De veelgebruikte naam is 'Vreemdeling In de Strafrechtketen' (VRIS). De ISt heeft Esserheem eerder doorgelicht in maart 2006. Esserheem was toen een gevangenis met een standaard regime van algehele gemeenschap.

Doel

Het doel van de doorlichting is te bezien hoe het in Esserheem is gesteld met de rechtspositie van en de omgang met gedetineerden, de veiligheid, de terugkeeractiviteiten en de daarmee samenhangende aspecten van organisatie. Aan de hand van haar oordeel doet de ISt verbetervoorstellen in de vorm van aanbevelingen.

1.2 Reikwijdte van de doorlichting

De doorlichting beperkt zich tot de locatie Esserheem. Locatie Esserheem vormt in de huidige organisatiestructuur van het gevangeniswezen samen met de locaties Norgerhaven, ZBBI Fleddervoort, Oude Gracht en Groot Bankbosch de vestiging PI Veenhuizen.

1.3 Toetsingskader

Voor de doorlichting van Esserheem heeft de ISt het standaardtoetsingskader voor het gevangeniswezen gebruikt in combinatie met het toetsingskader voor vreemdelingenbewaring in verband met de populatie vreemdelingen in het strafrecht. Deze toetsingskaders zijn gebaseerd op (inter)nationale wet- en regelgeving.¹ In het toetsingskader voor het gevangeniswezen is het aspect maatschappelijke reïntegratie vervangen door voorbereiding terugkeer uit het toetsingskader voor

¹ Het betreft internationale verdragen, gedragsregels, wetgeving, maatregelen, ministeriële regelingen, circulaire en aanwijzingen die van toepassing zijn op de tenuitvoerlegging van detentie. Zie voor het volledige toetsingskader de website van de ISt (www.inspectiesanctietoepassing.nl), waar het als bijlage bij het inspectierapport is gevoegd.

vreemdelingenbewing. Het gecombineerde toetsingkader omvat de aspecten:

- rechtspositie gedetineerden;
- omgang met gedetineerden;
- interne veiligheid;
- maatschappijbeveiliging
- voorbereiding terugkeer;
- organisatie.

Deze aspecten geven, in samenhang, een goed beeld van de stand (en gang) van zaken in Esserheem. Genoemde aspecten zijn opgedeeld in criteria. In Esserheem vindt geen meerpersoonscelgebruik (mpc) meer plaats. Die facetten die over mpc gaan zijn uit het toetsingkader gehaald. Ook maakt het criterium vrijhedenbeleid geen deel uit van het toetsingkader. Aan gedetineerde vreemdelingen wordt in de regel verlof geweigerd vanwege ongewenstverklaring of omdat vaststaat dat de vreemdeling na detentie wordt uitgezet.

De ISt komt aan de hand van de criteria tot een oordeel op de drie dimensies beleid, uitvoering en borging:

- Bij de dimensie beleid beziet de ISt of in de inrichting ten aanzien van een te toetsen criterium (vastgelegd) beleid beschikbaar is dat voldoet aan geldende wet- en regelgeving.
- Bij de dimensie uitvoering stelt de ISt vast in hoeverre de uitvoering voldoet.
- Bij de dimensie borging gaat de ISt na in hoeverre op handelingsniveau de toepassing van het beleid is zeker gesteld en in hoeverre de p.i. het beleid periodiek evalueert op effectiviteit en zo nodig bijstelt.

 Voldoet niet aan de relevante normen en verwachtingen

 Voldoet in beperkte mate aan de relevante normen en verwachtingen

 Voldoet overwegend maar niet volledig aan de relevante normen en verwachtingen

 Voldoet aan de relevante normen en verwachtingen

★ *Strekt tot voorbeeld voor andere inrichtingen*

In bijlage 1 staan alle oordelen op de toetsingscriteria bij elkaar.

1.4 Opzet

Methode

Bij een doorlichting verzamelt de ISt feitelijke gegevens door documentonderzoek, observaties in de p.i. en interviews met betrokkenen bij de inrichting. Het standaardtoetsingskader vormt het uitgangspunt van de doorlichting. Dit toetsingskader is uitgewerkt in een aantal gestructureerde vragen- en checklijsten. Op grond van vooraf door de p.i. verstrekte documentatie stelt de ISt eventueel aanvullende informatie-vragen op. De ISt zet alle verzamelde gegevens af tegen de criteria uit het toetsingskader en komt zo tot een oordeel over het beleid, de uitvoering en de borging (zie 1.3).

Twee inspecteurs hebben Esserheem doorgelicht in een periode van drie dagen. Zie bijlage 5 voor het volledige inspectieprogramma van de doorlichting.

Tijdpad

Op 11 maart 2010 heeft de ISt de doorlichting aangekondigd. De doorlichting is op 20, 21 en 22 april 2010 uitgevoerd. De vestigingsdirecteur heeft op 26 mei 2010 de conceptversie van het inspectierapport voorgelegd gekregen voor wederhoor op de feitelijke bevindingen. De ISt heeft de wederhoorreactie op 8 juni 2010 ontvangen. Op 23 juni 2010 heeft de hoofdinspecteur het inspectierapport vastgesteld en aangeboden aan de minister van Justitie.

1.5 Objectbeschrijving

Esserheem is aangewezen als een gevangenis voor mannen met een regime van algehele gemeenschap en met een normaal beveiligingsniveau. De inrichting heeft als bestemming de bijzondere opvang van strafrechtelijk gedetineerde vreemdelingen met een strafrestant van ten minste vier maanden.

Esserheem is een combinatie van oud- en nieuwbouw in een carrévorm. De oudbouw dateert van 1899. Het carré omsluit een ruime binnenplaats die als luchtplaats dienst doet. De verblijfsafdelingen liggen in U-vorm rond de luchtplaats. De staanders van de U-vorm zijn oudbouw, respectievelijk de Westerkade en de Oosterkade. De Westerkade herbergt de inkomstenafdeling E met 23 plaatsen. De Oosterkade herbergt de verblijfsafdelingen F, G, H, J en K met vijf keer 24 plaatsen. De basis van de U is de nieuwbouw Noord, die dateert van 1988. Noord herbergt vier verblijfsafdelingen L t/m O met in totaal 96 plaatsen. Deze afdelingen hebben bij elkaar 31 tweepersoonscellen die sinds oktober

2009 worden ingezet voor eenpersoonscelgebruik. Zie tabel 1 voor een overzicht van de capaciteit en bestemming. Afdeling F was voorheen de bijzondere zorgafdeling (BZA). Met de invoering van de nieuwe organisatiestructuur van het Gevangeniswezen in 2010, de vestigingsstructuur, is deze BZA-afdeling niet omgezet naar de nieuwe vorm van Extra Zorgvoorziening (EZV). Esserheem zet afdeling F wel nog in voor meer kwetsbare gedetineerden.

De gemiddelde prijs per plaats per dag voor strafrechtelijke intramurale detentie is € 222,- (Rijksbegroting 2010).

Esserheem beschikt over een geldige gebruiksvergunning (25 augustus 2004).

In 2009 en in 2010 in de periode tot de doorlichting deed Esserheem geen piketmeldingen.

De beklagcommissie van de commissie van toezicht ontving in 2009 229 klachten. Daarvan zijn er 205 afgedaan waarvan 31 gegrond verklaard.

Tabel 1. Capaciteit en bestemming Esserheem

Bestemming	Afdeling	Cellen	Plaatsen
Gevangenis	E (inkomstafdeling)	23	23
	F (v/h bijzondere zorgafdeling)	24	24
	G	24	24
	H	24	24
	J	24	24
	K	24	24
	L	24	24
	M	24	24
	N	24	24
	O	24	24
Totaal		239	239

1.6 Recent onderzoek

De IST lichtte in maart 2006 Esserheem door. De IST deed Esserheem een negental aanbevelingen. De stand van zaken in de opvolging van die aanbevelingen komt in de volgende hoofdstukken aan de orde. De doorlichting omvatte indertijd ook Oude Gracht. Oude Gracht is nu niet-inzetbare capaciteit als onderdeel van de strategische reserve van het gevangeniswezen.

In april 2006 heeft de IGZ Esserheem een algemeen toezicht gebracht. In oktober 2007 voerde DJI een audit uit bij Esserheem in het kader van

het project Verantwoorde Medische Zorg.
In mei 2009 voerde DJI een externe security audit uit bij Esserheem.

1.7 Leeswijzer

De navolgende hoofdstukken behandelen elk een aspect uit het toetsingskader. Elke paragraaf opent met de standaardomschrijving van het toegepaste criterium uit het toetsingskader. Hierop volgen de bevindingen, het oordeel en eventuele aanbevelingen. Elk hoofdstuk besluit met een conclusie. Het laatste hoofdstuk geeft een slotbeschouwing over het geheel van bevindingen.

2

Rechtspositie gedetineerden

Dit hoofdstuk gaat aan de hand van een negental criteria uit het toetsingskader in op de vraag hoe het gesteld is met de rechtspositie van de gedetineerden in Esserheem. Elke paragraaf opent met een standaardtekst die kort de maatstaf beschrijft die de Inspectie hanteert. Daarna volgen haar bevindingen, oordeel en eventuele verbetervoorstellen in de vorm van aanbevelingen. Het hoofdstuk sluit af met een conclusie bij de vraag of de rechten van gedetineerden zijn gewaarborgd zoals die in (inter)nationale regelgeving zijn vastgelegd

2.1 Rechtmatige insluiting

criterium

Gedetineerden dienen op basis van een rechtmatige titel te worden ingesloten. Het is daarom zaak dat een inrichting alle documenten rondom insluiting en identiteit goed controleert en vastlegt in het gedetineerdedossier. Daartoe heeft de sectordirecteur gevangeniswezen in oktober 2006 een flatteringsregeling bevolkingsadministratie vastgesteld die bij het insluitingsproces moet worden toegepast.

Bevindingen

In Esserheem zijn de taken en bevoegdheden van de bevolkingsadministratie (BVA) vastgelegd in procesbeschrijvingen die voldoen aan de landelijke voorschriften. De instructies zijn op papier aanwezig en ook via intranet beschikbaar. De BVA registreert alle bewegingen van gedetineerden, zowel binnen de inrichting als daarbuiten (bezoek aan rechtbank). De werkwijze van de BVA komt overeen met de procesbeschrijving. Gegevens worden geregistreerd volgens de instructies uit de Ketenprocesbeschrijving VRIS van april 2009. De medewerkers zijn ervaren en de afdeling is niet overbelast. De BVA spreekt gedetineerden op de Bad-afdeling waar door gebrek aan ruimte wat minder privacy is voor gedetineerden.

Aangezien nieuw binnengekomen gedetineerden in Esserheem in principe altijd uit een andere inrichting komen hoeft de BVA geen nieuwe biometrische gegevens in te voeren en volstaat slechts een controle van de gegevens. De teamleider beveiliging ziet toe op de juiste toepassing van de biometrie. De directie controleert wekelijks alle mutaties van de BVA in het registratiesysteem TULP en tekent deze ook af. De werkprocessen van de BVA worden periodiek beoordeeld door de directie van PI Veenhuizen.

Insluiting

Beleid

Uitvoering

Borging

Oordeel

Op het criterium rechtmatige insluiting voldoen het beleid, de uitvoering en de borging.

2.2 Huisregels en introductie

Criterium

Iedere gedetineerde moet bij binnenkomst in een inrichting zo veel mogelijk in een voor hem begrijpelijke taal op de hoogte worden gesteld van zijn rechten en plichten. Daarbij moet hem duidelijk gemaakt worden hoe hij zich kan beklagen. Om die reden is de directeur van een inrichting (wettelijk) verplicht om huisregels voor de inrichting vast te stellen. De inhoud en structuur van deze huisregels moet aansluiten bij het Model huisregels penitentiaire inrichtingen.² Daarnaast acht de Ist het van belang dat de medewerkers van de inrichting met iedere op een afdeling inkomende gedetineerde een intakegesprek houdt met onder andere uitleg over de interne gang van zaken.

Bevindingen

Iedere nieuw binnengekomen gedetineerde ontvangt bij binnenkomst een reader met daarin de huisregels. De huisregels zijn opgesteld in het Nederlands en daarnaast ook beschikbaar (de volledige versie) in het Arabisch, Chinees, Engels, Frans, Portugees, Russisch en Spaans. De huisregels dateren van november 2007. Recent zijn de regels geactualiseerd en is er een nieuwe versie in de maak. De huisregels zijn gebaseerd op de standaardhuisregels van het Ministerie van Justitie. De inrichting verwacht van gedetineerden dat zij de reader met de huisregels bewaren en bij eventuele interne overplaatsingen met zich mee nemen. Bij vermissing of bij opzettelijke beschadiging van de reader moeten de gedetineerden € 2,30 betalen. Bij vertrek uit de inrichting levert de gedetineerde zijn versie van de huisregels weer in. Op iedere cel ligt ook een Nederlandse versie van de huisregels. In 2007 heeft DJI een gedetineerdensurvey afgenomen in Esserheem. De populatie

² De minister van Justitie heeft het Model huisregels penitentiaire inrichtingen vastgesteld bij de invoering van de Pbw in 1998. Het model vormt de standaard voor de per inrichting door de directeur vast te stellen huisregels.

bestond toen nog niet uit VRIS-ers maar een derde van de populatie bestond toen uit gedetineerden die niet de Nederlandse nationaliteit hadden. Van de totale populatie in 2007 was 50% niet in Nederland geboren. Uit de survey bleek dat 57% van de gedetineerden vond dat ze voldoende op de hoogte waren gebracht door de inrichting over de huisregels.

In Esserheem is afdeling E bedoeld voor nieuwkomers. Op de dag van aankomst krijgen de nieuw binnengekomen gedetineerden een eerste korte kennismaking. Een paar dagen later volgt dan een uitgebreide intake waarbij een piw'er een ruim uur de tijd neemt om de gang van zaken in de inrichting persoonlijk toe te lichten, uitleg te geven over de rechten en de plichten en om een beeld te krijgen van de gedetineerde zelf. Dit gesprek vindt plaats in een huiselijke kamer waarbij de gedetineerde en de piw'er op dezelfde gemakkelijke stoelen zitten. De informatie die uit dit gesprek komt voegt de piw'er toe aan hetgeen al vanuit de vorige inrichting bekend was. Alle informatie wordt opgeslagen in het registratiesysteem TULP-selectie en daarnaast is er voor iedere gedetineerde een fysiek dossier en hangt er in de personeelskamer een overzicht van foto's van alle gedetineerden op de afdeling. Het is de gewoonte in Esserheem dat informatie die piw'ers noteren over individuele gedetineerden deze informatie ook aan de gedetineerden mee te delen. Het idee hierachter is om op een transparante en duidelijke manier met gedetineerden om te gaan. De geïnterviewde gedetineerden gaven aan dat zij over het algemeen tevreden zijn over de manier waarop de intake had plaatsgevonden. Het taalprobleem kan in de praktijk echter weleens voor miscommunicatie zorgen. Over het algemeen zijn veel piw'ers in staat om in het Engels en/of Duits te communiceren. Bij taalproblemen is het mogelijk om een tolkentelefoon in te schakelen of wordt ook weleens de hulp van een medegedetineerde ingeschakeld. Afdelingshoofden evalueren periodiek de intakeprocedure.

Oordeel

Introductie

Beleid

Uitvoering

Borging

Het beleid op het criterium huisregels en introductie voldoet overwegend maar niet volledig omdat de actuele versie van de huisregels nog niet beschikbaar is. De uitvoering en de borging voldoen. Door het uitgebreide aanbod van huisregels in vreemde talen voldoet de inrichting aan de zorgplicht om gedetineerden zo veel mogelijk in een begrijpelijke taal te informeren. Tijdens de Ist-doorlichting in 2006 waren de huisregels alleen in het Nederlands beschikbaar en voor de gevangenis alleen via de bibliotheek raadpleegbaar. Iedere gedetineerde krijgt nu direct bij binnenkomst een eigen reader met de huisregels.

Bij vertrek moet de gedetineerde de reader inleveren en bij vermissing of beschadiging moet de gedetineerde zelf een nieuwe betalen. Deze praktijk strekt tot voorbeeld voor andere inrichtingen.

Aanbeveling

Maak de geactualiseerde versie van de huisregels in de inrichting bekend.

2.3 Activiteitenprogramma

Criterium

Gedetineerden hebben wettelijk recht op een aantal regimeactiviteiten, zoals dagelijks een uur luchten, minimaal tweemaal per week drie kwartier sport, wekelijks bibliotheekbezoek, onderwijs en recreatie (minimaal zes uur per week waarvan tenminste twee blokken van twee uur aaneengesloten). Veroordeelden tot een gevangenisstraf met een regime van algehele gemeenschap hebben recht op een programma met een wekelijks verblijf van minstens 59 uur buiten de cel en met 45 uur activiteiten.

Bevindingen

Het activiteitenprogramma in Esserheem voldoet ruimschoots aan de wettelijke normen. Dit komt grotendeels omdat gedetineerden gemiddeld 20 uur per week aan het werk zijn en de overige tijd doorbrengen in de recreatiezaal of op de binnenplaats in de buitenlucht. De gedetineerden nemen vaak meer dan twee keer per week deel aan sportactiviteiten. Naast een groot voetbalveld op echt gras beschikt Esserheem over een gymzaal, fitnesszaal, tennisbaan, een volleybalveld en nog een klein voetbalveld. Er zijn een aantal opgeleide sport- en spelmedewerkers die met gedetineerden kunnen sporten. Aangezien de gedetineerden ook in het weekeind kunnen sporten is het aanbod van sport- en spelplekken nog te beperkt. De gemeenschappelijke leefzalen van de afdelingen zijn ruim opgezet en gedetineerden kunnen gedurende de uren dat ze niet werken gebruik maken van een tafeltennistafel, tafelfootbal en biljart. Gedetineerden kunnen in ieder geval wekelijks de bibliotheek bezoeken en op verzoek kan het soms wel twee keer per week. De bibliotheek heeft een ruime collectie van boeken. Er zijn naast boeken in buitenlandse talen ook kranten en folders. Maandelijks organiseert de inrichting in samenwerking met de gedetineerden een extra activiteit zoals een kookwedstrijd of een film.

Arbeid

Locatie Esserheem beschikt over een ruime werkplaats waar arbeid wordt aangeboden aan gedetineerden. Gedetineerden zijn verplicht om dagelijks vier uur te werken tegen een vaste vergoeding. De werkhallen bevinden zich aan de achterzijde van de inrichting en bestaan uit een aantal werkplaatsen waar verschillende types van arbeid verricht worden. Alhoewel er niet altijd voldoende werk is, valt arbeid nagenoeg nooit uit.³ Dit betekent dat de gedetineerden, ook al is er geen (passend) werk, naar de werkplaats gaan om daar een kaartje leggen. Arbeid valt alleen uit bij ziekte van toezichthoudend personeel. Bij uitval van personeel blijven de gedetineerden op hun eigen afdeling. Aan gedetineerden die gespecialiseerd werk verrichten betaalt de inrichting een kleine toeslag van €0,10 per uur. Gedetineerden gaven aan dat zij dit verschil in beloning niet eerlijk vinden. De inrichting is op zoek naar meer passend (eenvoudig) werk voor de huidige populatie. Alhoewel de inrichting beschikt over hoogwaardige apparatuur speelt het taalprobleem een rol.

Onderwijs

Het aanbod van onderwijs is beperkt in de inrichting vanwege een gebrek aan geld. Ook tijdens de doorlichting in 2006 constateerde de Ist weinig tot geen mogelijkheid tot opleiding of scholing. Aangezien de populatie bestaat uit vreemdelingen die niet terugkeren in de Nederlandse maatschappij kan de inrichting geen beroep doen op gelden van het Europees Sociaal Fonds. Daarnaast speelt ook het probleem van de taalbarrière. Op een basiscursus Engels en computervaardigheden na zijn er geen opleidingen in de inrichting.⁴ De gedetineerdencommissie (GEDECO) heeft onlangs een vragenlijst uitgezet onder de gedetineerden met daarin de oproep aan gedetineerden of men zich beschikbaar wil stellen om te helpen bij het onderwijzen van medegedetineerden. Ondanks het gebrek aan opleidingen zijn de gedetineerden tevreden over het aanbod aan activiteiten gedurende de dag. Dit positieve beeld sluit ook aan bij de resultaten van de gedetineerdersurvey uit 2007.

De inrichting evalueert regelmatig in hoeverre het dagprogramma voldoet en op welke manier het aanbod van bijvoorbeeld arbeid en

³ Tijdens de inspectie van de Ist in 2006 werd arbeid gezien als een zorgpunt vanwege het ziekteverzuim en verloop onder de werkmeesters en het gebrek aan aanbod van werk waardoor het vaak uitviel.

⁴ Deze bevinding is ook door de Ist gedaan tijdens haar inspectie in 2006.

opleiding verbeterd en uitgebreid kan worden.⁵ Ook in Esserheem zullen in de loop van 2010 veranderingen plaatsvinden in het kader van ‘Modernisering Gevangeniswezen’. De dagprogramma’s zullen tijdelijk teruggebracht worden naar de basis, waarna in het laatste kwartaal van 2010 een uitbreiding zal komen van het avond- en weekendprogramma.

Oordeel

Activiteiten

Beleid

Uitvoering

Borging

Het dagprogramma in Esserheem voldoet aan de criteria beleid en borging. De inrichting biedt gedetineerden een dagprogramma dat ruimschoots voldoet aan de eisen en daarnaast zijn de activiteiten voldoende gevarieerd en evenwichtig verspreid over de week. Het beperkte aanbod aan scholing behoeft aandacht.

Aanbeveling

Verken mogelijkheden om opleiding en scholing te verbreden.

2.4 Accommodatie

criterium

In ministeriële regelgeving staat gedetailleerd omschreven waaraan een cel, qua uitvoering, moet voldoen.

Het is van belang dat de inrichting vooral de ruimten waar gedetineerden verblijven goed onderhoudt en aan hen de mogelijkheid biedt hun kleding schoon te houden. Zij krijgen gelegenheid hun beddengoed regelmatig verschonen en minimaal twee keer per week te douchen. Het Model huisregels penitentiaire inrichtingen schrijft een aantal zaken dwingend voor die op hygiëne betrekking hebben.

Bevindingen

Alhoewel de cellen in de oudbouw ruim 100 jaar geleden gebouwd zijn voldoen ze, door tussentijdse aanpassingen, grotendeels aan de vastgestelde normen. De cellen zijn voor eenpersoonsgebruik. De afmeting van de cel is strikt genomen iets te klein.⁶ Iedere cel heeft een wc en wasbak die door een lage wand van de rest van de cel wordt

⁵ In de wederhoorreactie heeft inrichting aangegeven dat het onderwijsaanbod met ingang van 1 juni 2010 is uitgebreid (verdubbeling van het aantal uren Engels en computeronderwijs).

⁶ Aangezien Esserheem en Nordergerhaven nog niet voldoen aan de brandveiligheidseisen volgens nieuw bouwbesluit zijn er plannen om de oude afdelingen te voorzien van grotere cellen wanneer verbouwingen aan de orde zijn.

afgescheiden. In de oudbouw is de ventilatie voldoende maar in de nieuwbouw kan het in de zomer erg warm worden. De gedetineerden zijn dan genoodzaakt een ventilator te kopen. De celinventaris is standaard en bij aankomst tekenen gedetineerden voor de aanwezigheid van de apparatuur zoals een waterkoker. Gedetineerden kunnen een tv huren of mogen een eigen tv invoeren.

De gemeenschappelijke ruimtes waar gedetineerden verblijven worden door de inrichting goed onderhouden en zijn tamelijk schoon. Via folders informeert de inrichting de gedetineerden over het in acht nemen van hygiëneregels. Iedere gedetineerde is verantwoordelijk voor het schoonhouden van zijn eigen cel. Bij de personeelskamer kunnen gedetineerden hiervoor schoonmaakmiddelen krijgen. Voor de gemeenschappelijke leefruimte zijn er op iedere afdeling twee reinigers. Iedere afdeling beschikt over een eigen keuken waar gedetineerden zelf een maaltijd kunnen klaarmaken. De keukens zijn robuust gebouwd en in goede staat.

Gedetineerden krijgen wekelijks schoon beddengoed en handdoeken van de inrichting en kunnen daarnaast een beperkte hoeveelheid privéwas (gratis) aanbieden aan het Bad. Op iedere afdeling is een gemeenschappelijke doucheruimte waar gedetineerden overdag gebruik van kunnen maken, bijvoorbeeld na arbeid en sport en voor bezoek. Volgens de huisregels zijn gedetineerden verplicht om minimaal tweemaal per week te douchen. Eenmaal per zes weken kunnen gedetineerden hun haar laten knippen door de kapper. De binnenplaats buiten is groot en biedt mogelijkheden om te zitten en te recreëren. Er is geen overkapte schuilplaats tegen de regen of zon maar indien daar behoefte aan is dan kan de gedetineerde gewoon terug naar de gemeenschappelijke leefzaal. Uit de gedetineerdensurvey van 2007 blijkt dat het merendeel van de gedetineerden positief is over de hygiëne in de inrichting. De hygiëne in de inrichting wordt niet stelselmatig en periodiek gecontroleerd en geëvalueerd.

Oordeel

Accommodatie

Beleid

Uitvoering

Borging

Het beleid en de uitvoering voldoen op het criterium accommodatie. De huisregels zijn helder over de persoonlijke verzorging en de gedetineerden hebben voldoende mogelijkheden om zichzelf en hun cel schoon te houden. Over het algemeen ziet de inrichting er voldoende onderhouden en schoon uit. Aangezien de inrichting niet periodiek toeziet op de controle van de staat van de hygiëne voldoet de borging overwegend.

2.5 Voeding en winkel

criterium

De artikelen 42 lid 2, en 44 lid 1 en 3 van de Pbw bepalen dat de inrichting bij de verstrekking van voeding aan gedetineerden rekening houdt met (medische) diëten en met de godsdienst en/of levensovertuiging van gedetineerden. De DJI heeft daarnaast een programma van eisen (pve) opgesteld dat op landelijke schaal bepaalt aan welke eisen de voeding dient te voldoen qua variëteit en voedingswaarde. Aangezien binnen het gevangeniswezen in meerderheid van de gevallen catering-bedrijven de voeding leveren, dienen zij te voldoen aan dit programma van eisen.⁷ Op grond van artikel 44 lid 5 Pbw dient de directeur van een inrichting zorg te dragen voor een winkelvoorziening. De wijze waarop dit plaatsvindt, varieert per inrichting.

Bevindingen

Esserheem beschikt over een grote keuken waar de inrichting dagelijks maaltijden bereidt voor gedetineerden. In de keuken zijn ook gedetineerden werkzaam. Rond het middaguur stuurt de keuken naar iedere afdeling een trolley met warm eten. Gedetineerden eten gezamenlijk hun warme maaltijd op de leefafdeling. De gedetineerden zijn over het algemeen te spreken over de kwaliteit van het eten. Het menu is gevarieerd maar bevat ook typisch Nederlandse maaltijden zoals stamppot. Sommige gedetineerden hebben daar moeite mee, net zoals met de Nederlandse melk. De melk wordt om die reden vaak weggegooid. De keuken houdt rekening met medische diëten en religieuze voorschriften zoals voor moslim-gedetineerden. De moslim-gedetineerden vragen zich af of de halal maaltijd wel volledig halal is en niet alleen het vlees. Er is geen externe audit die de kwaliteit van de voeding beoordeelt. Het personeel in de inrichting controleert regelmatig zelf de maaltijden.

Tijdens het maandelijks overleg tussen de gedetineerdencommissie en de directie is voeding regelmatig onderwerp van gesprek maar nog vaker gaat het over de winkel. Esserheem beschikt over een eigen winkel waar gedetineerden wekelijks boodschappen kunnen doen. Daarnaast hebben de gedetineerden de gelegenheid om producten te bestellen bij de lokale HEMA. Het assortiment van de winkel in de inrichting is vergelijkbaar met die van een SRV-wagen met daarbij een aanzienlijk assortiment aan buitenlandse producten. De gedetineerden krijgen, in

⁷ Een enkele inrichting van het gevangeniswezen bereidt de voeding nog vers in eigen keukens.

groepjes van drie, de gelegenheid om de winkel te bezoeken en om inkopen te doen. De inrichting schrijft de kosten van de boodschappen af van hun persoonlijke rekening. In het verleden zijn er veel klachten geweest over het beperkte assortiment, de hoge prijzen en de beperkte versduur van de producten. Gedetineerden kunnen zelf maaltijden klaar maken in de keuken op hun eigen afdeling.

Oordeel

Voeding

Beleid

Uitvoering

Borging

Op het gebied van voeding en winkel voldoet het beleid en de uitvoering van de inrichting volledig. Het feit dat de inrichting zelf maaltijden bereidt, een eigen uitgebreide winkel heeft en daarnaast gedetineerden de gelegenheid geeft om op de afdeling zelf te koken is lovenswaardig. De borging voldoet ook omdat het onderwerp voeding en winkel regelmatig ter sprake komen tijdens overleg met de GEDECO.

Aanbeveling

Om verspilling tegen te gaan, bijvoorbeeld van melk, kan de inrichting kijken in hoeverre het menu beter afgestemd kan worden op de verschillende culturen.

2.6 Maatschappelijk contact

criterium

(Inter)nationale regelgeving bepaalt dat gedetineerden bezoek mogen ontvangen en mogen telefoneren en corresponderen met verwanten, andere personen en vertegenwoordigers van externe instanties. In de Pbw is vastgelegd dat gedetineerden ten minste 1 uur per week bezoek mogen ontvangen en, in beginsel op eigen kosten, ten minste eenmaal per week minimaal 10 minuten een telefoongesprek mogen voeren. In het Model huisregels penitentiaire inrichtingen is vastgelegd dat gedetineerden recht hebben op consulaire bijstand. Ook dienen gedetineerden door tijdschriften, kranten, radio en tv op de hoogte te kunnen blijven van de actualiteit in de vrije samenleving. Op basis van artikel 24 lid 4 van de European prison rules (EPR) verwacht de ISt dat de bezoektijden van een inrichting zodanig zijn dat schoolgaande kinderen van gedetineerden maandelijks op bezoek kunnen komen. Bovendien dient een p.i. ten minste vier keer per jaar, buiten het reguliere bezoek om, ouder-kinddagen te organiseren.

Bevindingen

Bezoek

Gedetineerden kunnen in Esserheem tenminste een uur per week bezoek ontvangen. Bezoek dient minimaal 5 werkdagen van te voren schriftelijk aangevraagd te worden. Op iedere afdeling liggen hiervoor speciale formulieren. De huisregels zijn helder over de bezoeksrichtlijnen. Bezoekers kunnen zelf geen bezoek aanvragen. Bezoekers kunnen zich informeren over bezoek aan Esserheem via hun relatie zelf of via de website van DJI. Er is geen aparte folder met informatie over gedetineerdenbezoek. Voor professioneel bezoek (werklieden) is er een folder die gericht is op de veiligheidsvoorschriften in Esserheem. Als familie van een gedetineerde in het buitenland woont is het mogelijk dat de gedetineerde in overleg met zijn mentor een verzoek indient om twee tot drie dagen achter elkaar bezoek te ontvangen. De familie moet hiervoor wel een kopie van het ticket als bewijsstuk sturen. De bezoekerszaal is groot en heeft een capaciteit van ongeveer 100 personen. Tijdens bezoektijden houden vijf personeelsleden toezicht. Binnenkort komt er een 'slang' om uitwisseling van contrabande tegen te gaan. Voor kleine kinderen is er een kleine speelhoek.

Contact buitenwereld

Om contact met de buitenwereld te faciliteren kunnen gedetineerden ook gebruik maken van een computerverbinding met webcam. Dit contact kan de gedetineerde schriftelijk via zijn mentor aanvragen en het gesprek duurt ten hoogste 30 minuten.

Naast een persoonlijk bezoek in de bezoekszaal met toezicht hebben gedetineerden ook de mogelijkheid om maandelijks bezoek zonder toezicht te ontvangen. Hiervoor zijn twee speciale kamers ingericht met ook een kleine badkamer. Bezoek zonder toezicht is aan enkele voorwaarden verbonden. Zo moet bijvoorbeeld de band tussen de gedetineerde en het beoogd bezoek naar het oordeel van de directeur hecht en duurzaam zijn. Naast partners kunnen gedetineerden ook hun kinderen in deze kamer ontvangen. Bezoek van bijvoorbeeld advocaten of consulaire medewerkers vindt plaats in een spreekkamer. Tenzij de directeur anders beslist, is er geen toezicht tijdens geprivilegieerd bezoek. Mocht de directeur beslissen dat toezicht nodig is dan wordt dit van te voren aan de gedetineerde medegedeeld. Tijdens het gesprek met de ISt gaven gedetineerden aan dat zij vanuit de inrichting te horen krijgen dat ze bezocht worden door een advocaat. Aangezien zij soms meerdere advocaten hebben zouden zij graag ook de naam van de advocaat horen zodat zij zich kunnen voorbereiden op het gesprek. De inrichting inventariseert of het mogelijk is om ouder-kinddagen te organiseren. Tot nu toe is daar weinig animo voor onder de gedetineer-

den. Gedetineerden geven aan dat het inrichtingspersoneel hun bezoek respectvol behandelt.

Telefoneren

Op iedere afdeling staan twee telefoonhokjes waar gedetineerden kunnen telefoneren. Aangezien er per afdeling 24 gedetineerden zijn en er voldoende mogelijkheid gedurende de dag is om te bellen levert dit geen probleem op. Gedetineerden zijn echter niet te spreken over de hoge telefoonkosten. Het oude contract met de telefoonaanbieder loopt binnenkort af en de inrichting kijkt naar mogelijkheden om de kosten van telefoongebruik te beperken. Telefoongesprekken worden standaard opgenomen en drie dagen bewaard. Alleen op indicatie van het OM en op schriftelijk verzoek van het OM kan de inrichting gesprekken laten terugluisteren. In de huisregels staat dat telefoongesprekken afgeluisterd kunnen worden.

Sinds de invoering van satelliet tv kunnen gedetineerden zich via de verschillende zenders op de hoogte stellen van het dagelijks nieuws. Daarnaast bevindt zich in de bibliotheek een uitgebreid aanbod van boeken, kranten en folders. Uit de gedetineerdensurvey uit 2007 blijkt dat het merendeel (72%) van de gedetineerden tevreden is over de mogelijkheden om contact te onderhouden met familie en vrienden. Ook positief is men over de mogelijkheid om contact te onderhouden met de advocaat (80%). Het onderwerp contact met de buitenwereld komt regelmatig ter sprake tijdens overleggen en is ook onderwerp van gesprek met de GEDECO. De inrichting staat open voor nieuwe ontwikkelingen zoals het gebruik van de webcam waar gedetineerden dankbaar gebruik van maken.

Oordeel

In Esserheem zijn er voldoende voorzieningen voor gedetineerden om contact met de buitenwereld te onderhouden. De inrichting houdt voldoende rekening met de buitenlandse achtergrond van de gedetineerden. Het criterium contact met de buitenwereld is regelmatig onderwerp van gesprek en de directie past zo mogelijk de nieuwste technische mogelijkheden toe. Het feit dat de inrichting standaard alle telefoongesprekken van gedetineerden opneemt is echter niet goed. Het risico bestaat dan dat de inrichting gesprekken tussen gedetineerden en advocaten naluistert. Telefoongesprekken met advocaten mogen niet worden afgeluisterd of opgenomen. De uitvoering voldoet om die reden niet volledig aan de normen. De borging voldoet beperkt. Doorslaggevend daarin het bestaande risico van het naluisteren van gesprekken met advocaten.

Contact

Beleid

Uitvoering

Borging

Aanbeveling

Zorg ervoor dat telefoongesprekken met advocaten niet opgenomen worden.

2.7 Toegang tot zorg

Criterium

Het begrip zorg omvat binnen de context van dit criterium geestelijke zorg, medische zorg (inclusief tandheelkundige zorg) en psychosociale zorg. In de inrichting dient voldoende geestelijke zorg beschikbaar te zijn die aansluit bij de godsdienst of levensovertuiging van de gedetineerden. Artikel 42 van de Pbw bepaalt dat de aan de inrichting verbonden arts regelmatig spreekuur houdt. Ook in acute situaties moet kunnen worden voorzien in noodzakelijke medische zorg. Op het terrein van de psychosociale zorg moeten er binnen de inrichting gekwalificeerde hulpverleners beschikbaar zijn die casuïstiek bespreken in het zogenaamde psychomedisch overleg (PMO).

Bevindingen

Gedetineerden worden zowel tijdens de intake als via de huisregels goed geïnformeerd over toegang tot zorgfunctionarissen. Indien een gedetineerde behoefte heeft aan zorg dan kan hij op een verzoekbriefje aangeven met welke zorgfunctionaris hij een onderhoud wil. Verzoekbriefjes zijn vrij verkrijgbaar op de afdeling naast het kantoor van het personeel. Op de verzoekbriefjes wordt de reden voor het onderhoud gevraagd. Om de privacy van gedetineerden te beschermen zijn ook enveloppen vrij verkrijgbaar waarin de gedetineerden hun briefje kunnen stopen alvorens ze het in de brievenbus doen.

Medische intake

Bij binnenkomst krijgen alle gedetineerden een medische intake. Deze medische intake vindt meestal op de zelfde dag of binnen 24 uur plaats. Indien de gedetineerde op vrijdag na vijf uur binnenkomt dan is de intake op maandagochtend. Tijdens deze intake stelt de verpleegkundige de algehele gezondheidssituatie vast en wordt er gekeken of de gedetineerden fit genoeg is om deel te nemen aan arbeid en sport. De medische dienst bestaat uit vijf verpleegkundigen en een administratieve kracht. De arts houdt drie keer per week een dagdeel spreekuur en de tandarts komt twee keer per week langs. De gang van zaken rondom de medische zorgverlening is vastgelegd in een procesbeschrijving. Buiten kantooruren kan de inrichting spoedeisende medische hulp

inroepen. Op momenten dat de gedetineerden zijn ingesloten en er sprake is van spoedgevallen dan kunnen p.w.'ers via een inbelnummer eerst telefonisch medisch consult aanvragen. Tijdens dit gesprek kan de ingesloten gedetineerde ook rechtstreeks door de arts gehoord worden. Over het algemeen zijn gedetineerden tevreden over het aanbod aan medische zorg en de snelheid waarmee ze gezien worden. Meestal kunnen gedetineerden binnen een à twee dagen terecht. Minder tevreden zijn de gedetineerden over de arts. Daarbij speelt het taalprobleem een rol en het feit dat de arts terughoudend is bij het geven van medicijnen. De inrichting plaatst in principe geen gedetineerden in afzondering in de eigen inrichting maar stuurt ze door naar locatie Bankenbosch. Als er gedetineerden in locatie Bankenbosch zijn geplaatst dan gaat de verpleegkundige er op werkdagen langs. Indien de medische dienst het vermoeden heeft dat een gedetineerde door een andere gedetineerde is mishandeld dan koppelt de dienst dat direct door aan de afdeling.

In oktober 2007 heeft DJI een audit uitgevoerd in het kader van het project Verantwoorde medische zorg. Naar aanleiding van dit rapport is de medische dienst versterkt en zijn processen geëvalueerd en bijgesteld. Om de week vindt een psychisch medisch overleg (PMO) plaats tussen de betrokken zorgfunctionarissen waar kwetsbare gedetineerden besproken worden.

Kwetsbare gedetineerden

De inrichting plaatst kwetsbare gedetineerden, kwetsbaar vanwege de aard van het delict of vanwege hun zwakke medische en geestelijke toestand, op afdeling F. Afdeling F is de voormalig BZA. Vaak komen gedetineerden daar terecht op basis van de indicatie van de psycholoog en na bespreking in het aankomstenoverleg op de inkomstenafdeling. Zorgfunctionarissen benadrukken het belang van een lichte afdeling en willen, ondanks plannen vanuit Den Haag, deze afdeling behouden. In de inrichting is slechts een psycholoog werkzaam. Deze formatie is aan de krappe kant en de wachtlijsten waren in het verleden lang. Inmiddels is de drukte wat afgenomen, mede door het feit dat gedetineerden alleen op cel zitten. Dit heeft een positief effect op eventuele onderlinge spanningen.

Geestelijke verzorging

Binnen de inrichting zijn bijna dagelijks een RK pastor en een humanist werkzaam. De imam komt 8 uur per week, de rabbijn komt eens per drie weken, de boeddhist eens per maand en de pandit drie keer per jaar. De formatie geestelijke verzorgers sluit aan bij de behoefte van de inrich-

tingspopulatie al is het aanbod geestelijke verzorgers voor de hindoebevolking niet toereikend. De geestelijke verzorgers verzorgen hun godsdienstige en levensbeschouwelijke bijeenkomsten in een stiltecentrum dat recent fraai is verbouwd. Iedere vrijdag houdt de imam een drukbezochte gebedsdienst en ook op zondag is het stiltecentrum vol bij de pastor. Geestelijke verzorgers plaatsen hun kanttekening bij het feit dat gedetineerden op de eerste dag van aankomst moeten aangeven bij welke religieuze stroming zij 'horen'. Dit betekent vervolgens dat gedetineerden niet meer bij een andere denominatie hun licht mogen opsteken. Gezien het aanbod van geestelijke verzorgers en de ruime faciliteiten zouden de geestelijke verzorgers ervoor pleiten om die scheiding minder rigide te maken.

Oordeel

Toegang zorg

Beleid

Uitvoering

Borging

Het beleid voldoet omdat de toegang tot zorg is vastgelegd en de werkwijze van de zorgfunctionarissen is beschreven. Gedetineerden hebben toegang tot medische en geestelijke verzorging. Het feit dat er een afdeling is waar kwetsbare gedetineerden extra aandacht krijgen is goed. De zorgstaf communiceert voldoende met elkaar en met overige functionarissen. De borging voldoet eveneens. De inrichting zou gedetineerden meer gelegenheid kunnen bieden in de keuze van die denominatie van geestelijke verzorging die het meest bij hun levensbeschouwing past.

2.8 Disciplinaire straffen en maatregelen

Criterion

(Inter)nationale regelgeving omschrijft hoe de inrichting dient om te gaan met de toepassing van disciplinaire middelen en dwangmiddelen om de orde in de inrichting te handhaven. Zo zijn er in de Pbw en in het Model huisregels penitentiaire inrichtingen voorschriften opgenomen over de procedure en vormgeving van sancties, en over de wijze van afzondering van gedetineerden.

Bevindingen

In Esserheem is het sanctiebeleid vastgelegd in richtlijnen, waardoor de inrichting in vergelijkbare omstandigheden vergelijkbare straffen en maatregelen oplegt. De directie hoort gedetineerden voordat een sanctie uitgesproken wordt. Indien nodig maakt de directie gebruik van de tolkentelefoon. De directie heeft ook oog voor de gevolgschade van een straf. Om die reden legt de directie soms een voorwaardelijke straf op met voorwaarden voor het gedrag. De meest voorkomende redenen

voor het opleggen van een sanctie zijn ‘verslapen’ en ‘geen zin in arbeid’. In de huisregels staat een hoofdstuk over disciplinaire straffen. In afzondering geplaatste gedetineerden gaan naar locatie Bankenbosch. Deze maatregel is genomen om de druk op de personele bezetting te verlichten. Beveiligers van Esserheem organiseren het transport naar Bankenbosch. Slechts in uitzonderlijke gevallen is hierbij de hulp van het Intern Bijstandsteam (IBT) nodig. Op het moment dat een gedetineerde is overgeplaatst naar de isoleercel in Bankenbosch verdwijnt de gedetineerde buiten beeld. De inrichting krijgt geen rapportages over de gedetineerden tijdens het verblijf in Bankenbosch. Het is daardoor niet mogelijk om een goed beeld van de situatie van de in afzondering geplaatste gedetineerde te krijgen. Indien tijdens het ochtendoverleg de afzondering ter sprake is gebracht door het afdelingshoofd brengt de verpleegkundige een bezoek aan de in Bankenbosch afgezonderde gedetineerde. Soms brengt ook de mentor een bezoek en indien nodig ook de psycholoog. De directie beoordeelt periodiek het disciplinaire beleid.

Oordeel

Discipline

Beleid

Uitvoering

Borging

Op het aspect beleid en borging voldoet de inrichting aan de normen en verwachtingen wat betreft disciplinaire straffen en maatregelen. De uitvoering voldoet overwegend. Het feit dat Esserheem haar isoleercellen in principe niet meer gebruikt vanwege personele krapte is aanvaardbaar maar de inrichting blijft wel verantwoordelijk. Daarvoor is het wenselijk dat de inrichting dagelijks rapportages krijgt over de situatie van de in afzondering geplaatste gedetineerden in Bankenbosch. Het bespreken van deze rapportages tijdens het ochtendoverleg zorgt ervoor dat ook de zorgfunctionarissen op de hoogte zijn en eventueel een bezoek kunnen brengen.

Aanbeveling

Vraag dagelijks informatie op van in afzondering geplaatste gedetineerden en bespreek deze tijdens het ochtendoverleg.

2.9 Klachtafhandeling

Criterium

De Pbw biedt gedetineerden de mogelijkheid om in beklag te gaan tegen beslissingen van de directeur van de penitentiaire inrichting. Dit beklag moet dan worden ingediend bij de beklagcommissie van de aan de inrichting verbonden commissie van toezicht. Behoudens uitzonderingsgevallen moet deze commissie vervolgens binnen vier weken uitspraak doen.

Bevindingen

In de huisregels is opgenomen hoe gedetineerden in beklag kunnen gaan tegen een beslissing van de directeur. Het formulier waarop gedetineerden een klacht kunnen indienen ligt op de afdeling en is vrij toegankelijk. Aan brieven voor de commissie van toezicht zijn geen portokosten verbonden voor de gedetineerde. In Esserheem houdt de commissie van toezicht drie keer per maand spreekuur. Dit spreekuur, geleid door twee leden van de commissie van toezicht, vindt plaats in een spreekkamer en wordt vooraf in de inrichting aangekondigd. Gedetineerden kunnen hier hun grieven of problemen bespreken. Er vindt geen bemiddeling plaats bij klachten die schriftelijk aan de commissie van toezicht zijn gestuurd. Binnen de commissie van toezicht zijn een aantal subcommissies die in de inrichting naar specifieke zaken kijken zoals arbeid en medische zorg. In 2009 zijn er in totaal 229 klachten ingediend. Daarvan zijn 205 afgedaan waarvan 31 gegrond verklaard werden. De commissie van toezicht houdt geen overzicht bij van de doorloopnelheid van klachten. Volgens de secretaris van de commissie van toezicht handelt de beklagcommissie de zaken normaal gesproken binnen de termijn van vier weken af maar soms is er vertraging omdat klachten opgesteld zijn in een vreemde taal en vertaald moeten worden. Indien de termijn van vier weken overschreden wordt informeert de secretaris de klager hierover. De gedetineerden gaven aan dat het moeilijk is om gelijk te krijgen in beklagzaken en dat zij daarom vaak zaken doorsturen naar de RSJ. De cvt vergadert maandelijks met de directeur en zaken als beklagafdoeningen en eventuele knelpunten komen daar ter sprake. De samenwerking tussen de cvt en de directie is goed.⁸ Normaal gesproken heeft de directie een week de tijd nodig om met een verweer te komen. Aangezien de commissie van toezicht niet bemiddelt moet de inrichting relatief veel verweerschriften opstellen. Hierbij krijgt de directie ondersteuning van een stagiaire.

Oordeel

Beklag

Beleid

Uitvoering

Borging

Het beleid voldoet omdat in de huisregels duidelijk is omschreven op welke wijze gedetineerden in beklag kunnen gaan. De uitvoering voldoet overwegend omdat gedetineerden de mogelijkheid krijgen om onbelemmerd een beklag in te sturen en om het spreekuur te bezoeken. De doorlooptijd van de beklagzaken is niet bekend omdat de commissie

⁸ Tijdens de inspectie van de ISt in 2006 was de samenwerking tussen de cvt en de directie niet optimaal en duurde het lang voordat de directie met een verweerschrift kwam.

van toezicht dit niet bijhoudt. Het feit dat de inrichting de datum en tijd van het spreekuur bekend maken is prijzenswaardig. De borging voldoet omdat de cvt in aanwezigheid van de directie maandelijks bijeenkomt voor overleg en om eventuele knelpunten te bespreken.

Aanbevelingen

Aan de commissie van toezicht:

- Overweeg om ook bij klachten te bemiddelen.
- Hou een overzicht bij van de doorloopsnelheid van klachten.

2.10 Conclusie

Met de rechtspositie van gedetineerden in Esserheem is het goed gesteld. De intake van nieuw binnengekomen gedetineerden is persoonlijk, uitvoerig en laagdrempelig. Door het gebruik van meertalige versies van de huisregels worden zo veel mogelijk gedetineerden op begrijpelijke wijze wegwijs in de inrichting gemaakt. De inrichting biedt gedetineerden een uitgebreid dagprogramma aan dat ruimschoots voldoet aan de eisen. Het feit dat gedetineerden vrijelijk in de buitenlucht kunnen recreëren, zelf kunnen koken en werken maakt dat gedetineerden niet hun dagen in ledigheid doorkomen. Het beperkte aanbod aan scholing is nog een aandachtspunt. De inrichting is weliswaar oud maar ziet er goed onderhouden en voldoende schoon uit. Het feit dat gedetineerden een eigen cel hebben is een pluspunt. Er bestaat een uitgebreid pakket aan mogelijkheden om gedetineerden in staat te stellen contact te onderhouden met de buitenwereld. Naast bezoek zonder toezicht is het ook mogelijk om via een webcam naar het land van herkomst te bellen. Het feit dat de inrichting alle telefoongesprekken standaard opneemt en geen onderscheid maakt in telefoongesprekken met advocaten is niet juist.

De toegang tot medische en geestelijke verzorging is goed. Voor de meer kwetsbare gedetineerden is er persoonlijke aandacht op een speciale afdeling. Esserheem gebruikt de isoleercellen van Bankenbosch. Het is echter niet wenselijk dat zodra een gedetineerde in afzondering is geplaatst de inrichting geen informatie van Bankenbosch over de gedetineerde ontvangt. De commissie van toezicht bemiddelt niet bij klachten, zij houdt wel zeer regelmatig spreekuur in de inrichting. De doorlooptijden van klachten is niet bekend.

3

Omgang met gedetineerden

Dit hoofdstuk gaat aan de hand van een drietal criteria uit het toetsingskader in op de vraag hoe het gesteld is met de omgang met de gedetineerden in Esserheem. Elke paragraaf opent met een standaardtekst die kort de maatstaf beschrijft die de Inspectie hanteert. Daarna volgen haar bevindingen, oordeel en eventuele verbetervoorstellen in de vorm van aanbevelingen. Het hoofdstuk sluit af met een conclusie over de kwaliteit van de omgang met en de bejegening van de gedetineerden.

3.1 Screening

Criterium

Zo snel mogelijk na binnenkomst dient de inrichting een gedetineerde te screenen op gezondheidsrisico's, het vereiste beveiligingsniveau, het risico voor medegedetineerden, zelfdestructief gedrag en de directe persoonlijke behoeften en zorgbehoeften. Er zijn, met uitzondering van screening vanwege een meerpersoonscelplaatsing, momenteel nog geen landelijk voorgeschreven procedures voor de screening van gedetineerden bij binnenkomst. De Ist verwacht van de inrichting ten minste dat zij bij insluiting relevante informatie signaleert en verifieert en dat zij spoedig na insluiting in een persoonlijk gesprek met de gedetineerde informeert naar zijn medisch/sociale omstandigheden en zorgbehoeften.

Bevindingen

Esserheem beschikt over een inkomstenafdeling, afdeling E, waar gedetineerden bij binnenkomst korte tijd verblijven. Gedetineerden komen vrijwel altijd vanuit een andere penitentiaire inrichting naar Esserheem. Dit betekent dat personeel in Esserheem al vaak door de voorgaande inrichting is geïnformeerd over de fysieke en mentale gezondheidssituatie van de nieuw binnengekomen gedetineerde. Op afdeling E krijgt iedere nieuw binnengekomen gedetineerde in het weekend na binnenkomst een uitgebreid intakegesprek met een piw'er. Op basis van dit gesprek en rekening houdend met al bestaande informatie maakt de inrichting een rapportage met daarin ook informatie over eventuele zorgbehoeften en veiligheidsrisico's. De procesbeschrijving van screening is door de komst van de VRIS-populatie niet veranderd. De uitgebreide intakeprocedure is een voorbeeld voor andere inrichtingen. Daarnaast is de Ist ook positief over de wijze waarop de piw'ers gedetineerden informeren over de aantekeningen die over hen persoonlijk zijn gemaakt.

De medische intake vindt normaal gesproken binnen 24 uur na aankomst plaats. Informatie zoals hartslag, bloeddruk, gewicht, lengte, eventuele verslavingen of overdraagbare ziektes slaat de verpleging op in het informatiesysteem Microhis. Indien nodig verwijst de verpleging direct door naar een arts, psycholoog, geestelijk verzorger of mentor. Gedetineerden met een stoornis kunnen geplaatst worden op afdeling F waar meer individuele zorg is. De medische screening gaat volgens vaste instructies en wordt gecontroleerd en geautoriseerd door de arts. Het screeningsproces is onderwerp van evaluatie en wordt indien nodig aangepast.

Oordeel

Screening

Beleid

Uitvoering

Borging

Het beleid op het aspect screening voldoet overwegend aan de normen maar niet volledig omdat er geen vastgelegd beleid is. De uitvoering voldoet omdat er een aparte inkomstenafdeling is waar piw'ers uitgebreid de tijd nemen om gedetineerden uitgebreid te screenen. Deze praktijk strekt tot voorbeeld voor andere inrichtingen. Ook de medische intake voldoet. De borging voldoet overwegend maar niet volledig omdat het screeningsbeleid niet overal onderwerp is van periodieke evaluatie.

3.2 Bejegening

Criterium

Respectvolle bejegening staat centraal bij dit criterium. De bejegening komt in belangrijke mate tot uitdrukking in de wijze waarop het (executieve) inrichtingspersoneel omgaat met gedetineerden. Impliciet betekent dit dat gedetineerden niet mogen worden gediscrimineerd. Voor gedetineerden is het van belang dat de medewerkers voor hen toegankelijk zijn en dat medewerkers alert reageren op (niet altijd expliciete) verzoeken daartoe.

De directie overlegt regelmatig met (een vertegenwoordiging van) de gedetineerden over de gang van zaken in de inrichting.

Bevindingen

De visie van de inrichting op de bejegening van gedetineerden sluit aan bij het MGW document 'Visie Gevangeniswezen'. Deze visie is niet wijdverbreid bekend in de inrichting. In de praktijk blijkt dat het inrichtingspersoneel op een humane wijze omgaat met de gedetineerden waarbij ook aandacht is voor het individu. Over het algemeen heerst er een open en gemoedelijke sfeer maar soms kan er wel

spanning zijn tussen beveiligen en bejegenen. Bij de komst van de VRIS-ers hebben alle medewerkers deelgenomen aan een cursus 'diversiteit' waarbij gedragingen uit verschillende culturen inzichtelijk werden gemaakt. Nieuw was deze buitenlandse populatie echter niet voor de medewerkers. Voordat Esserheem een VRIS-locatie werd bestond een derde van de populatie al uit buitenlandse gedetineerden. Nieuw personeel heeft deze opleiding niet gekregen. Het personeel in Esserheem is over het algemeen zeer ervaren. De gemiddelde diensttijd is ruim 17 jaar en de functietijd is gemiddeld bijna 12 jaar. Dit betekent dat er weinig doorstroom is in functies. Een kwart van het personeel is 55 jaar of ouder.

Executieve medewerkers geven aan dat zij duidelijk het effect van positieve bejegening ervaren. Door gedetineerden correct en op een respectvolle manier te benaderen krijg je ook respect terug en hou je het detentieklimaat leefbaar. De aanwezigheid van mentoren, de cultuur van transparantie en de gebouwelijke omstandigheden dragen hier ook aan bij. Uit de gedetineerdersurvey van 2007 blijkt dat 71% van de gedetineerden van mening was dat de piw'ers op normale wijze met hen omgaan. Er is gedurende de dag voldoende tijd om vrij rond te lopen en een praatje met piw'ers aan te knopen. Het inrichtingspersoneel kent over het algemeen de gedetineerden en vice versa. Gedetineerden zitten gemiddeld 11 maanden in Esserheem, variërend van 4 maanden tot een aantal jaren. Er zijn kleine verschillen waarneembaar in de bejegening per afdeling en met name tussen de nieuwbouw en oudbouw. De sfeer in de oudbouw is wat gemoedelijker en de meeste gedetineerden hebben bij plaatsing voorkeur voor de oudbouw. Zorgverleners constateren dat de bejegening naar gedetineerden toe nu meer mensgericht is. Dit is met name op de inkomstenafdeling te zien omdat daar veel persoonlijke aandacht is voor nieuw binnen gekomen gedetineerden. De commissie van toezicht beaamt dat gedetineerden over het algemeen respectvol benaderd worden maar vreest voor de veranderingen in het kader van Modernisering Gevangeniswezen (MGW) waardoor vrijheden (tijdelijk) teruggedraaid worden en waardoor er minder ruimte is voor een praatje en individuele bejegening.

Het mentoraat is in Esserheem ingevoerd. De aanpassing van het mentoraat aan het MGW is nog in ontwikkeling wat betreft de rol van de mentor m.b.t. motiverende bejegening en de verslaglegging ten behoeven van het MDO (Multi Disciplinair Overleg). Iedere gedetineerde krijgt bij binnenkomst een mentor toegewezen en een schaduwmentor. Regelmatig voert de mentor een gesprek met de gedetineerde. De

gesprekken gaan over allerlei zaken die betrekking hebben op het verblijf in de inrichting. Onderwerpen die in verband staan met de terugkeer naar het eigen land zijn voorbehouden aan de medewerkers van DT&V. De mentor maakt aantekeningen van het gesprek en communiceert deze aan de gedetineerde. De voertaal is vaak Engels. Voor met name Spaanstalige gedetineerden is het lastig communiceren omdat niet veel personeelsleden de Spaanse taal beheersen. Gedetineerden geven aan tevreden te zijn over de mentoren. Discriminatie komt volgens gedetineerden niet voor. Ze vinden de sfeer over het algemeen rustig en ontspannen. Toen in 2007 de gedetineerdersurvey werd afgenomen gaf 21% van de gedetineerden aan dat ze weleens gediscrimineerd waren. Executief personeel ziet weleens botsingen tussen culturen of tussen landgenoten onderling.

De directie ziet toe op de juiste bejegening van gedetineerden door het inrichtingspersoneel. Indien nodig wordt het besproken en geëvalueerd tijdens periodiek overleg. Daarnaast vergadert de directie maandelijks met de GEDECO waarbij ook zaken als bejegening en bijvoorbeeld het gedrag van individuele medewerkers onderwerp van gesprek kan zijn.

Oordeel

Bejegening

Beleid

Uitvoering

Borging

Het beleid met betrekking tot de bejegening van gedetineerden voldoet in beperkte mate aan de normen omdat er geen heldere visie bekend is hoe de inrichting omgaat met gedetineerden. Het bekend maken van een visie leidt tot meer uniformiteit in bejegening. Voor nieuwe personeelsleden is het aan te bevelen om een speciale cursus 'diversiteit' te volgen. De uitvoering voldoet aangezien het detentieklimaat humaan en respectvol is. Gedetineerden krijgen individuele aandacht tijdens de intake en via het mentoraat. De borging voldoet overwegend.

Aanbeveling

Overweeg om nieuwe personeelsleden een cursus te geven die toegepast is op de gedetineerdenpopulatie.

3.3 Rapportage en documentatie

Criterium

De Ist verwacht dat de p.i. een procesbeschrijving met kwaliteitseisen heeft geformuleerd die vastlegt wie met welke frequentie waarover rapporteert, dat de p.i. informatie over het verblijf van een gedetineerde, zoals dagrapportages, registreert in TULP-selectie en dat de leiding van de p.i. de kwaliteit van rapportages bewaakt.

Van iedere gedetineerde dient de p.i. tevens een penitentiair dossier aan te leggen met onder meer de volgende documentatie: een overzicht van insluitingsperiodes en inrichtingen van verblijf, registratiekaarten, overige bescheiden zoals uitslagen van urinecontroles, kopieën van strafrapporten e.d.

Bevindingen

Het beleid met betrekking tot het rapporteren over gedetineerden, het gebruik van TULP- selectie en de planning van rapportagemomenten is vastgelegd. Iedere gedetineerde in Esserheem heeft een elektronisch penitentiair dossier en daarnaast is er ook een schriftelijk dossier. Op de inkomstenafdeling vullen piw'ers het dossier uitvoerig en zorgvuldig aan met informatie uit het intakegesprek. Voor deze verslaglegging nemen piw'ers de tijd en men houdt onderling bij of de dossiers compleet zijn. De piw'ers die werken op de inkomstenafdeling hebben ruime ervaring met het werk. Bij de inkomstenafdeling is een speciaal inkomstenoverleg waar eventuele bijzonderheden over nieuw binnengekomen gedetineerden gemeld worden.

Tijdens het verdere verloop van de detentie rapporteren piw'ers, vaak de mentor van de gedetineerde, periodiek in het informatiesysteem TULP-selectie. De inhoud van de rapportages maakt de piw'er ook bekend aan de gedetineerde. Openheid en transparantie staan hoog in het vaandel in Esserheem. Het afdelingshoofd beoordeelt de kwaliteit en de frequentie van de rapportages. Naast het afdelingshoofd is nu ook de senior medewerker bevoegd om de rapportages te accorderen.

Bespreking van individuele gedetineerden gebeurt, in ieder geval eens per drie maanden, tijdens het 'Detentiebegeleidingsplan' (DBP) beraad waarbij ook een medewerker van de Dienst Terugkeer & Vertrek (DT&V) aanwezig is. In het dagelijkse ochtendoverleg rapporteren afdelingshoofden in het bijzijn van de directie en andere functionarissen regelmatig over bijzonderheden van individuele gedetineerden van de afgelopen dag. Individuele gedetineerden komen ook ter sprake tijdens het psychomedische overleg (PMO). Inrichtingsmedewerkers geven aan dat ze door de verschillende overlevormen voldoende op de hoogte zijn van bijzondere voorvallen en gebeurtenissen in de inrichting. Het is ook helder wie wat en wanneer rapporteert.

Rapportage

Beleid

Uitvoering

Borging

Oordeel

Het feit dat piw'ers op de inkomstenafdeling tijd nemen om uitvoerig over nieuw binnengekomen gedetineerden te rapporteren werkt goed voor het verdere verloop van de detentie. De ISt realiseert zich dat deze inspanning arbeidsintensief en tijdrovend is maar dat dit gerechtvaardigd wordt omdat gedetineerden gemiddeld bijna een jaar in de inrichting verblijven. De transparantie naar de gedetineerde over de inhoud van de rapportages is aanbevelingswaardig. Op het criterium rapportage en documentatie voldoet Esserheem op het gebied van het beleid, uitvoering en borging aan de verwachtingen en normen.

3.4 Conclusie

Gedetineerden worden respectvol bejegend in Esserheem. Het detentieklimaat is open, gemoedelijk en humaan. De screening van gedetineerden voldoet aangezien piw'ers op de inkomstenafdeling uitvoerig de tijd nemen om met gedetineerden een intakegesprek te voeren. De medische intake voldoet.

Alhoewel het inrichtingspersoneel de gedetineerden op een juiste manier bejegenen, ontbreekt er een expliciete bejegeningvisie. Inrichtingspersoneel is ervaren en bekend met de buitenlandse gevangenispopulatie. Een cursus 'diversiteit' is voor nieuw personeel gewenst. De documentatie die de inrichting van gedetineerden bijhoudt is uitgebreid. Met name op de inkomstenafdeling rapporteren piw'ers uitvoerig. Tijdens detentie houdt met name de mentor de rapportages in TULP-selectie bij. De ISt vindt het een goed gebruik dat de mentor de gedetineerde periodiek op de hoogte houdt van de inhoud van de rapportages.

4

Interne veiligheid

Dit hoofdstuk gaat aan de hand van een drietal criteria uit het toetsingskader in op de vraag hoe het gesteld is met de interne veiligheid in Esserheem. Elke paragraaf opent met een standaardtekst die kort de maatstaf beschrijft die de Inspectie hanteert. Daarna volgen haar bevindingen, oordeel en eventuele verbetervoorstellen in de vorm van aanbevelingen. Het hoofdstuk sluit af met een conclusie over de fysieke veiligheid van de gedetineerden en het inrichtingspersoneel.

4.1 Preventie en beheersing van calamiteiten

Criterium

Iedere inrichting dient te beschikken over systemen en procedures om de veiligheid van gedetineerden, medewerkers en bezoekers te waarborgen. Een belangrijk element daarvan is dat gedetineerden, op grond van artikel 52 lid 4 van de European prison rules (EPR), de mogelijkheid moeten hebben om dag en nacht in contact te komen met medewerkers van de inrichting.

De laatste jaren is het beleid van de DJI voor brandveiligheid en brandveiligheidsvoorzieningen aangescherpt. Expliciet is bepaald dat inrichtingen tenminste dienen te beschikken over een geldende gebruikersvergunning, een gekwalificeerde en geoefende bedrijfshulpverleningsorganisatie (BHV), een calamiteitenplan inclusief heldere en geoefende procedures voor de inzet van externe hulpverleningsdiensten.

Bevindingen

Esserheem beschikt over een geldige gebruikersvergunning (25 augustus 2004). De Ist heeft het calamiteitenplan van 2009 ingezien. De ondernemingsraad heeft inmiddels met een recentere versie ingestemd. De Risico-inventarisatie en –evaluatie vindt stapsgewijs plaats en heeft plaatsgevonden voor de BHV en de medische dienst. PI Veenhuizen heeft voor 2010 een oefenrooster BHV. Esserheem oefent in 2010 driemaal met de brandweer Noordenveld.

Alle executieven zijn BHV-gecertificeerd. Sommigen zijn opgeleid tot ploegleider. Iedereen maakt halfjaarlijks een grote oefening mee. BMO registreert alle incidenten. Vanaf januari 2010 zal deze registratie periodieke rapportages opleveren ten behoeve van evaluatie. Alle cellen zijn voorzien van een rookmelder. De cellen hebben geen spreek-/luisterverbinding maar een oproepsignalknop. Het personeel reageert snel op een oproepsignaal. De vluchtwegen zijn gemarkeerd en over het algemeen vrij van obsta-

kels. Bij de arbeid (houtbewerking) staan, ondanks een eerdere signalering tijdens de ESA, pallets voor de vluchtdeur en de brandhaspel. De directie is bekend met de beperking in de vluchtmogelijkheden voor de medische dienst.

De kennis en vaardigheid van de medewerkers worden onderhouden met calamiteitenoefeningen. De oefeningen vinden plaats in kleine groepen. Een registratie van deelname draagt er zorg voor dat niet steeds de zelfde mensen oefenen. De oefeningen zijn erop gericht om er lering uit trekken. Ook incidenten uit het verleden komen ter lering terug in de oefeningen.

Oordeel

Op het criterium preventie en beheersing van calamiteiten voldoet het beleid. De uitvoering en borging voldoen overwegend. Met name bij de arbeid dienen de vluchtwegen en brandhaspels vrij van obstakels te zijn.

Calamiteiten

Beleid

Uitvoering

Borging

4.2 Agressiebeheersing

Criterium

Een concentratie van mensen met verschillende achtergrond en uiteenlopende belangen, ingesloten in een inrichting met een strak programma en regels, kan eerder tot conflictsituaties leiden dan in de vrije samenleving. Om die reden geven de European prison rules in artikel 52 en verder aan dat er procedures moeten zijn die de veiligheid van personen in een inrichting verzekeren en het risico van geweld tot een minimum beperken. Risicovolle gedetineerden moeten daarbij worden geïdentificeerd en, afhankelijk van hun modaliteit, extra worden beschermd en/of beveiligd. In de planning-en-controlcyclus van het gevangeniswezen is opgenomen dat het aantal geweldplegingen tussen gedetineerden en tegen personeel moet worden geregistreerd. De IST beoordeelt onder meer de inrichtingspraktijk om geweld, bedreiging en intimidatie tussen gedetineerden te voorkomen en te beheersen. Ook beoordeelt de IST of er in de inrichting voldoende (toe)zicht is op locaties in het gebouw die kwetsbaar zijn voor onderlinge agressie zoals trappenhuisen, recreatieruimten, telefoons en douches. De ministeriële Regeling geweldsinstructie penitentiaire inrichtingen en de Regeling mechanische middelen in penitentiaire inrichtingen

regelen expliciet de toepassing van geweld en het aanbrengen van mechanische middelen om veiligheidsrisico's rond gedetineerden te beheersen. Deze regelgeving is samengebracht in het zogenaamde Handboek Intern bijstandsteam (IBT) van DJI. De ISt verwacht dat een inrichting beschikt over een goed geoutilleerd IBT dat binnen 30 minuten inzetbaar is en dat de medewerkers vaardig zijn in het praktisch penitentiair optreden (PPO).⁹

Bevindingen

Esserheem beschikt niet over een vastgelegd beleid gericht op het tegengaan en beheersen van agressie en geweld tussen en door gedetineerden. Voor zover er beleid is, uit zich dat in het plaatsingsbeleid. Men zorgt voor homogene leefgroepen en waakt er voor dat sommige groepen weer niet te veel geconcentreerd raken.

De personeelssport is weliswaar verplicht, een deelname van negen maal per jaar, maar met name de oudere medewerkers sporten over het algemeen weinig. De complexbeveiligers sporten graag. Een deelname van negen maal per jaar haalt men over het algemeen niet door de dienstroosters en de personeelsbezetting.

Voor PI Veenhuizen is er een operationele en geoutilleerde IBT-organisatie die bestaat uit zes teams van vijf personen.

De personeelsbezetting vindt men kwantitatief en kwalitatief voldoende als het gaat om mogelijke risico's van agressie en geweld. De binnenplaats is groot en de arbeidshallen zijn niet overzichtelijk dus ook met meer personeel is het niet uit te sluiten dat er iets buiten het zicht van het personeel gebeurt. Het toezicht op de leefzalen is beperkt. De leefzalen zijn op de begane grond en de cellen zijn op de verdieping(en) daarboven. De ISt signaleerde dat er beperkt toezicht is ook eerder tijdens de doorlichting in 2006 en ook het ESA-rapport van 2009 maakt daar melding van. In het Jaarplan 2010 heeft Esserheem als wens opgenomen cameratoezicht op de leefafdelingen E en F. De ESA oordeelt over het luchten dat het toezicht niet voldoet. De ISt constateerde tijdens het luchten dat niet duidelijk was wie toezicht houdt. De inrichting hanteert als uitgangspunt dat het personeel daar is waar de gedetineerden zijn. Op de luchtplaats houden tenminste twee bewa's toezicht. De piw'ers houden toezicht op de leefzaal of op de luchtplaats. Het personeel mist ondersteunend cameratoezicht op de binnenplaats

⁹ Het IBT is een groep speciaal opgeleide medewerkers van de PI. Het IBT wordt in staat geacht om met zo min mogelijk geweld en met behulp van een speciale (ME) uitrusting op te treden bij crises. PPO is vaardigheid in het handelen en/of nalaten door medewerkers bij (potentiële) geweldsincidenten met en tussen gedetineerden.

en op de gang van de geestelijke verzorging, de psycholoog en DT&V. Beeldopslag is mogelijk van de camera's op de buitenhekwerken. Overigens vinden de geïnterviewde gedetineerden dat het personeel snel reageert op agressie en geweld en voelt men zich veilig in de inrichting.

De directie en de beveiliging hebben de indruk dat de ze het goed doen als het gaat om beheersing van agressie en geweld. Er zijn weinig incidenten. Er ontstaan wel eens ruzies tussen gedetineerden die gokken. Gedetineerden kunnen onderling geen geld overboeken. Onderlinge betalingen zijn daarom vaak in de vorm van telefoonkaarten. Gokken is verboden maar kaartspelen zijn toegestaan.

De vaardigheid in praktisch penitentiair optreden wordt niet bij alle detentieondersteunende medewerkers jaarlijks getoetst. De fitkitexamens worden wel jaarlijks afgenomen. Elke training en inzet van het IBT wordt geëvalueerd en gerapporteerd.

Agressie-beheersing

Beleid

Uitvoering

Borging

Oordeel

Op het criterium agressiebeheersing voldoet het beleid beperkt door het ontbreken van vastgelegd beleid. De uitvoering en borging voldoen beperkt. Hoewel de gedetineerden zich veilig voelen en er weinig incidenten zijn, is doorslaggevend in dit oordeel dat het toezicht op met name de leefzalen na eerdere constatering van zowel de IST als de ESA niet is verbeterd.

Aanbevelingen

- Ontwikkel beleid op het gebied van agressiebeheersing.
- Verbeter het toezicht op de leefafdelingen.
- Verbeter het cameratoezicht op kritieke plaatsen zoals de binnenplaats.

4.3 Drugsontmoediging

Criterium

De beschikbaarheid van drugs onder gedetineerden is in het gevangeniswezen vaak een probleem. Om die reden heeft DJI in 2008 het drugsontmoedigingsbeleid ingevoerd. De IST gaat na in hoeverre dit beleid toepassing vindt.

Ook in de 'canon' over penitentiaire scherpste zijn voorschriften geformuleerd die van belang zijn voor het drugsontmoedigingsbeleid. Zo wordt verwacht dat inrichtingen wekelijks bij 5 procent van de

populatie een urinecontrole afnemen. Ook celinspecties worden normatief benoemd. Dagelijks dienen alle cellen en verblijfsruimten op een afdeling gecontroleerd te worden; meer uitgebreide celcontroles moeten eveneens regelmatig worden uitgevoerd. Een ander belangrijk voorschrift is dat gedetineerden na elk bezoek gefouilleerd moeten worden.

De ISt is, op basis van artikel 58 lid 8 van de European prison rules, van mening dat gedetineerden geïnformeerd dienen te worden, als hun cel is doorzocht. Uitgangspunt is verder dat ten minste twee inrichtingsfunctionarissen de celinspectie uitvoeren en dat zij aantekening maken van het resultaat van de inspectie.

Bevindingen

Esserheem moet het drugsontmoedigingsbeleid nog opstarten en heeft nog geen vastgelegd beleid dat is gericht op het tegengaan van drugsinvoer en/of-gebruik. Ook heeft Esserheem geen dienst- en werkinstructies voor urinecontroles. De huisregels vermelden wel dat de directeur bij vermoedens of overplaatsing gemachtigd is om een urinecontrole te laten afnemen. Tijdens de inspectie voerde alleen de inkomstenafdeling E urinecontroles uit. Per 1 mei 2010 gaat de inrichting vijf urinecontroles (UC) per dag afnemen. Daartoe wordt een UC-kamer beter ingericht. Na bezoek vindt standaard fouillering of visitatie plaats. Esserheem informeert de bezoekers niet actief over maatregelen om drugsinvoer tegen te gaan. Een informatiebrochure is in de maak.

Over het algemeen kent Esserheem geen drugsproblematiek. Doordat er in het VRIS-regime geen verlof is, is een drugsontmoedigingsbeleid ook minder urgent. Op indicatie zet de inrichting drugshonden in. Dat heeft tot nu toe niet tot een vondst geleid. Als softdrugs aangetroffen worden, doet Esserheem daarvan aangifte bij de politie als het om meer dan vijf gram gaat. De inrichting heeft voor de bezoekerzaal wel de zogenoemde slang besteld die de bezoekers van de gedetineerden gescheiden houdt.

Gezien de stand van het drugsontmoedigingsbeleid is er ook nog geen sprake van borgingsactiviteiten.

**Drugs-
ontmoediging**

Beleid

Uitvoering

Borging

Oordeel

Het huidige drugsontmoedigingsbeleid voldoet beperkt. Esserheem is het drugsontmoedigingsbeleid aan het opstarten. De uitvoering lijkt gezien het regime en de populatie overwegend te voldoen. Van borging is nog geen sprake en deze voldoet derhalve niet.

Aanbeveling

Ga na de invoering van het drugsontmoedigingsbeleid zijn effectiviteit na en stel het zo nodig bij.

4.4 Conclusie

Op het aspect interne veiligheid moet het drugsontmoedigingsbeleid nog tot ontwikkeling komen. Esserheem heeft de preventie en beheersing van calamiteiten goeddeels op orde. Met name op het criterium agressiebeheersing blijft de inrichting achter als het gaat om het toezicht. Hoewel de gedetineerden zich veilig voelen en er weinig incidenten zijn, is het toezicht op met name de leefzalen ondanks eerdere constatering van zowel de ISt als de ESA nog steeds niet verbeterd.

5 Maatschappijbeveiliging

Dit hoofdstuk gaat aan de hand van twee criteria uit het toetsingskader in op de vraag hoe het gesteld is met de maatschappijbeveiliging in Esserheem. Elke paragraaf opent met een standaardtekst die kort de maatstaf beschrijft die de Inspectie hanteert. Daarna volgen haar bevindingen, oordeel en eventuele verbetervoorstellen in de vorm van aanbevelingen. Het hoofdstuk sluit af met een conclusie over de maatschappijbeveiliging. Daarbij gaat het om afdoende verhindering dat een gedetineerde zich kan onttrekken aan de vrijheidsbeneming. Het criterium vrijhedenbeleid maakt geen deel uit van het toetsingskader. Aan gedetineerde vreemdelingen wordt in de regel verlof geweigerd vanwege ongewenstverklaring of omdat vaststaat dat de vreemdeling na detentie wordt uitgezet.

5.1 Beveiligingsvoorzieningen en -toezicht

Criterion

Het Nederlandse gevangeniswezen kent een aantal varianten van de daadwerkelijke vrijheidsbeneming waarvan de toepassing voor een groot deel afhankelijk is van het risico op ontvluchting. De twee uiterste varianten zijn de zeer gesloten extra beveiligde inrichting (EBI) en de open zeer beperkt beveiligde inrichting (ZBBI). De EBI biedt landelijk huisvesting aan gedetineerden met een extreem vlucht- en/of beheersrisico. De ZBBI huisvest veelal gedetineerden in de laatste fase van hun detentie. Zij kunnen vanuit de ZBBI onder bepaalde voorwaarden deelnemen aan het regulier maatschappelijk verkeer.

Vanwege een toenemend aantal ontvluchtingen heeft de sectordirecteur gevangeniswezen (SDGW) in 2006 expliciet beleid vastgesteld gericht op het in een inrichting vastleggen en consequent uitvoeren van handelingen en gedragingen ter voorkoming van ontvluchting.¹⁰ De Ist ontleent aan dit beleid haar toetsingscriteria, waarbij zij onderscheid maakt tussen statische en dynamische beveiligingsaspecten.

De Ist betreft bij haar beoordeling de resultaten van de in opdracht van de SDGW gemaakte externe security audit (ESA).¹¹

Bevindingen

De kritische processen, bezoek, luchten, celinspectie, aanwezigheids- en urinecontrole zijn niet omschreven overeenkomstig de minimale

¹⁰ Rapportage 'taskforce penitentiaire scherpte', directie gevangeniswezen DJI, mei 2006, herzien in 2008.

¹¹ Een externe security audit is een systematische doorlichting van de stand van de beveiligingsvoorzieningen van een inrichting.

eisen van 'Penitentiaire Scherpste'. Dat geldt met name voor de instructie 'toezicht bezoek' waarin een procedure ter vermindering van persoonsverwisseling ontbreekt. In de dagelijkse praktijk vindt toepassing van biometrie plaats. De slangopstelling die de gedetineerden- en bezoekersstroom gescheiden houdt, is in bestelling.

Ook de ESA wijst Esserheem erop dat de kritische processen nog aandacht behoeven.

Uit de overlegverslagen blijkt dat het teamoverleg van de piw'ers regelmatig stil staat bij onderwerpen met betrekking tot penitentiaire scherpste. Het onderwerp is een vast agendapunt en ook de piw'ers dragen gerelateerde gespreksonderwerpen aan. Een piw'er heeft gemiddeld eenmaal per zes weken gelegenheid deel te nemen aan het teamoverleg.

De beveiligingsvoorzieningen werken in het algemeen naar behoren. Het cameratoezicht op de remise is beperkt. Cameratoezicht op de binnenplaats ontbreekt. Storingen worden snel opgelost. Als de biometrie hapert, valt men terug op de gedetineerdenpasjes. Op een drietal deuren zit bewust geen sluiswerking. Dat is niet bij iedereen bekend.

Bij binnenkomst in de inrichting moet iedereen, ook personeel, piepvrij door de detectiepoort.

Twee soorten celinspecties vinden toepassing. De bijna dagelijkse celcontrole op algemene staat, hang- en sluitwerk en hygiëne. Daarin neemt men de overige verblijven mee. Viermaal in de week vindt er per afdeling een uitvoerige celinspectie plaats met ondersteuning van de beveiliging. Van de celinspecties wordt een registratie bijgehouden. Het tellen van gedetineerden, de aanwezigheidscontrole, is in verbetering. Er komt een nieuw protocol voor. De directie zet wel in op het rouleren van personeel, maar het is er nog niet van gekomen.

De personenzoekinstallatie (PZI) wordt periodiek op werking gecheckt. Op basis van de ESA is een plan van aanpak opgesteld, waarvan de openstaande punten worden bijgehouden. Sinds 1 januari 2010 houdt de preventiemedewerker een incidentenregistratie bij.

Beveiliging*Beleid**Uitvoering**Borging***Oordeel**

Op het criterium beveiligingsvoorzieningen en –toezicht voldoet het beleid beperkt. De dienst- en werkinstructies zijn niet aangepast aan het actuele beleid van penitentiaire scherppte. De uitvoering voldoet overwegend. Penitentiaire scherppte vindt wel toepassing. Het camera-toezicht kan verbeterd worden en het personeel rouleert nog niet over de verschillende teams en werkplekken. De borging voldoet overwegend, maar niet volledig. Uit periodieke evaluaties zou het niet actueel zijn van de dienstinstructies moeten blijken evenals het niet dekkende cameratoezicht en de opportuniteit van uitgeschakelde sluiswerkingen.

Aanbevelingen

- Pas de dienstinstructies aan volgens het actuele beleid van penitentiaire scherppte.
- Laat de executieve medewerkers regelmatig rouleren over de teams en werkplekken.
- Evalueer periodiek de effectiviteit van het geheel van beveiligingsmaatregelen.

5.2 Voorwaardelijke invrijheidstelling

Criterium

Op 1 juli 2008 is de Wet voorwaardelijke invrijheidstelling van kracht geworden. De voorwaardelijke invrijheidsstelling (v.i.) houdt in dat een gedetineerde na zijn invrijheidstelling een proeftijd heeft waarin hij zich moet houden aan bepaalde voorwaarden. Houdt hij zich niet aan de voorwaarden dan kan de v.i. worden herroepen. Naast het opleggen van voorwaarden is het ook mogelijk om tijdens de detentie de v.i. uit te stellen of geheel achterwege te laten. In zo'n geval vordert het OM het uitstel of het achterwege laten van de v.i. bij de rechter die over de vordering beslist. Bij dit besluit wordt het gedrag van de gedetineerde in detentie meegewogen: als iemand zich ernstig misdraagt in de p.i., dan kan de invrijheidstelling worden uitgesteld. Het oogmerk van v.i. is een bijdrage leveren aan het verminderen van de recidive en daarmee aan het vergroten van de veiligheid in de samenleving.

Voor DJI is de belangrijkste taak het uitbrengen van advies aan het OM over het opleggen van de bijzondere voorwaarden en eventueel over uitstel of achterwege laten van de v.i. Ook heeft DJI een taak in het signaleren van de datum waarop een gedetineerde in aanmerking komt voor v.i. De IST beoordeelt de toepassing van de v.i.-regelgeving door de p.i.

Bevindingen

Het v.i.-beleid geldt ook voor VRIS-ers. De BVA-medewerkers raadplegen het systeem dat de v.i.-datum berekent. Ze zijn daartoe opgeleid en kunnen de v.i.-datum ook handmatig uitrekenen. De huisregels spreken nog over vervroegde invrijheidstelling. Een gevolg van de invoering van v.i. is dat de gedetineerde ook in kennis gesteld wordt van de rapportages die zijn mentor over hem maakt. Een gedetineerde die zich misdraagt loopt het risico dat hij langer gedetineerd blijft dan tot zijn v.i.-datum. In dit kader is ook Esserheem bezig met het verbeteren van de kwaliteit van de rapportages. Het v.i.-beleid heeft alleen een interne werking. De vreemdeling keert immers na detentie niet terug in de Nederlandse samenleving, maar wordt uitgezet naar zijn land van herkomst.

Voor evaluatie van de toepassing van het v.i.-beleid is het nog vroeg. De directie heeft wel het voornemen het beleid te evalueren in samenhang met het drugsontmoedigingsbeleid.

Oordeel

Op het criterium voorwaardelijke invrijheidstelling voldoet het beleid overwegend. De nieuwe v.i.-procedure moet nog opgenomen worden in de huisregels. De uitvoering en borging voldoen.

VI

Beleid

Uitvoering

Borging

Aanbeveling

Neem de nieuwe v.i.-procedure op in de huisregels.

5.3 Conclusie

Op het aspect maatschappijbeveiliging voldoet de uitvoering en borging in Esserheem overwegend. Met name het beveiligingsbeleid dient de inrichting nog te vertalen naar actuele dienstinstructies. In het geheel van de toepassing van het beveiligingsbeleid zitten nog wel verbeterpunten die in de nu nog ontbrekende periodieke evaluatie gesignaleerd en opgevolgd hadden kunnen worden.

6

Vorbereitung terugkeer

Bij de bijzondere opvang van strafrechtelijke gedetineerde vreemdelingen met een strafrestant van tenminste vier maanden zijn de activiteiten in het kader van maatschappelijke reïntegratie bedoeld ter voorbereiding van terugkeer. De Dienst Terugkeer en Vertrek (DT&V) is belast met de feitelijke voorbereiding van het vertrek. Ook de International Organisation for Migration (IOM) speelt daarbij een rol. Rechtskundige bijstand voor de ingesloten vreemdelingen is een belangrijke randvoorwaarde voor het juiste verloop van het uitzettingsproces. Het juridisch loket geeft daarbij advies.

Dit hoofdstuk beantwoordt de vraag hoe Esserheem het uitzettingsproces faciliteert.

criterium

Om het terugkeerproces zo soepel mogelijk te laten verlopen heeft de mentor die aan elke vreemdeling is toegewezen, specifieke taken om de terugkeer voor te bereiden. Het is van belang dat de taken van de mentor helder zijn beschreven. Verder moeten medewerkers van de DT&V voldoende toegang hebben tot de gedetineerde vreemdelingen. Hetzelfde geldt voor externe partijen, zoals de IOM en het juridisch loket.

In haar toetsingskader heeft de Ist ook de verwachting opgenomen dat vreemdelingen voldoende mogelijkheden hebben om in verband met hun terugkeer relevante informatie te verkrijgen, inclusief informatie over het thuisland.

Bevindingen

Mentor

Iedere gedetineerde krijgt in Esserheem bij binnenkomst een mentor toegewezen en een schaduwmentor. Alhoewel het mentoraat nog in ontwikkeling is geven gedetineerden aan dat zij goed bekend zijn met hun mentor en dat zij regelmatig contact hebben. De mentor bespreekt met de gedetineerde allerlei zaken die samenhangen met het verblijf in de inrichting. Het is ook voor gedetineerden helder dat onderwerpen die betrekking hebben op de voorbereiding terugkeer naar het thuisland niet besproken kunnen worden met de mentor maar voorbehouden zijn aan de regievoerder van DT&V. Uit het inspectierapport van de Ist van 2006 kwam naar voren dat er knelpunten waren m.b.t. het reïntegratie-proces. Suggesties voor verbetering waren de begeleiding tijdens detentie en de samenwerking met externe organisaties. Inmiddels is de begeleiding tijdens detentie verbeterd door de introductie van het mentoraat. Intussen heeft Esserheem een detentiefpopulatie die in principe niet terugkeert naar de Nederlandse samenleving maar terug gaat naar het land van herkomst. Binnen Esserheem houdt de

Dienst Terugkeer en Vertrek (DT&V) zich actief hiermee bezig en zijdelings de International Organisation for Migration (IOM). Er zijn verder geen andere externe organisaties bij het terugkeerproces betrokken in Esserheem. Aangezien gedetineerden niet rechtstreeks vanuit Esserheem naar het beoogde land van terugkeer gaan, is de directie niet actief bezig met externe organisaties die wel actief zijn in detentie- en uitzetcentra.

Terugkeerfunctionarissen

Er zijn geen terugkeerfunctionarissen aanwezig in Esserheem.

De Dienst Terugkeer en Vertrek

Activiteiten in het kader van de terugkeer zijn voorbehouden in Esserheem aan de DT&V. De DT&V heeft een eigen kantoor in de inrichting waar acht medewerkers werkzaam zijn. De medewerkers van de DT&V bereiden voor gedetineerden hun vertrek voor naar hun land van herkomst. Op het moment dat gedetineerden een strafrestant van vier maanden hebben worden ze overgeplaatst naar het detentiecentrum Alphen aan den Rijn. Het uiteindelijke vertrek naar het land van herkomst is niet vanuit Esserheem maar vanuit het uitzetcentrum Oude Meer bij Schiphol of vanuit het uitzetcentrum Zestienhoven bij Rotterdam airport. Slechts in zeer uitzonderlijke gevallen vertrekt een gedetineerde rechtstreeks vanuit Esserheem. De overdracht van dossiers en de afstemming van de werkzaamheden tussen de medewerkers DT&V Esserheem en het detentiecentrum Alphen aan den Rijn is goed. Binnen Esserheem krijgt de DT&V ook voldoende faciliteiten en mogelijkheden om met de BVA, de BSD (Bureau Selectie en Detentiebegeleiding) en met de verschillende afdelingen samen te werken. De medewerkers van DT&V kunnen onbelemmerd contact maken met gedetineerden. De BVA maakt voor de DT&V afspraken met gedetineerden. Daarnaast neemt de DT&V deel aan verschillende overleggen zoals het Detentiebegeleidingsplan beraad waardoor kennis wordt gedeeld en afstemming van werkzaamheden mogelijk is. Tijdens dit beraad komen ook onderwerpen ter sprake die betrekking hebben op het terugkeerproces. Met iedere nieuw binnengekomen gedetineerde voert de DT&V binnen veertien dagen een intakegesprek. Indien gedetineerden op vrijwillige basis terug willen naar hun land van herkomst, brengt de DT&V ze in contact met de International Organisation for Migration (IOM). Op verzoek van de DT&V houdt de IOM spreekuur in de inrichting.

De International Organisation for Migration

De IOM houdt geen kantoor in Esserheem. Als gedetineerden aangeven dat zij op vrijwillige basis willen terugkeren naar hun eigen land, brengt de DT&V ze in contact met de IOM. Het komt voor dat een medewerker van de IOM op verzoek spreekuur houdt in Esserheem.

Het Juridisch Loket

Er is geen Juridisch Loket in de inrichting.

Informatie over het beoogde land van terugkeer

Toegang tot informatie en nieuws over het beoogde land van terugkeer is aanwezig maar het is niet uitgebreid.¹² Via de verschillende tv-kanalen kunnen gedetineerden op de hoogte blijven van buitenlands nieuws. Daarnaast kunnen zij in de bibliotheek via de bibliothecaresse nieuwsberichten van internet krijgen. Er zijn ook een paar buitenlandse kranten aanwezig. Esserheem is bezig met een stand-alone computer met internet verbinding.

Opheffing van de vreemdelingenbewaring

Gedetineerden die een strafrestant hebben van vier maanden of minder plaatst DJI over naar het detentiecentrum Alphen aan den Rijn. De opheffing van de vreemdelingenbewaring vindt plaats vanuit het uitzetcentrum Oude Meer bij Schiphol of het uitzetcentrum Zestienhoven bij Rotterdam airport.

Oordeel

Het beleid bij het criterium voorbereiding terugkeer voldoet omdat gedetineerden begeleiding krijgen van een mentor en omdat het helder is dat zaken die in verband staan met terugkeer naar het land van herkomst besproken worden met de DT&V. Ook de uitvoering voldoet omdat de inrichting de medewerkers van de DT&V goed faciliteert en mogelijkheden biedt voor afstemming door deelname aan overlegmomenten. De DT&V is volledig onderdeel van Esserheem. De borging voldoet overwegend. Het verdient aanbeveling om te bezien in hoeverre andere externe organisaties zoals het Juridisch Loket een rol kunnen spelen in het terugkeerproces.

Voorbereiding
terugkeer

Beleid

Uitvoering

Borging

¹² In de wederhoorreactie heeft de inrichting aangegeven dat sinds 1 april 2010 een fulltime medewerker MMD ingezet wordt om meer informatie te verzamelen over de landen waar gedetineerden naar teruggaan. Het is de bedoeling dat deze medewerker binnenkort ook in kan gaan op persoonlijke informatievragen.

Aanbeveling

Overweeg of naast de DT&V ook andere externe organisaties diensten kunnen aanbieden in het kader van het terugkeerproces.

7 Organisatieaspecten

Van de organisatieaspecten beziet de Ist die aspecten die direct invloed hebben op de kwaliteit van het primaire detentieproces. Dit hoofdstuk gaat in op drie organisatieaspecten. Ook in dit hoofdstuk opent elke paragraaf met een standaardtekst die kort de maatstaf beschrijft die de Inspectie hanteert. Daarna volgen haar bevindingen, oordeel en eventuele verbetervoorstellen in de vorm van aanbevelingen. Het hoofdstuk sluit af met een conclusie over de drie organisatieaspecten personeelsmanagement, communicatie en integriteit.

7.1 Personeelsmanagement

Criterion

(Internationale) regelgeving stelt eisen aan het management en personeel van inrichtingen. Zo moet het personeel doordrongen zijn van de doelstelling van het gevangeniswezen en dient het management leiding te geven aan de processen die leiden tot het behalen van die doelstellingen. Ook moet inrichtingspersoneel zorgvuldig worden geselecteerd met nadruk op integriteit, menselijkheid, professionaliteit en geschiktheid voor het complexe werk. Verder moeten vaardigheden die relevant zijn voor het werk kunnen worden onderhouden en verbeterd door aanvullende opleidingen.¹³

De sectordirectie gevangeniswezen volgt per inrichting de gang van zaken door middel van de jaarlijkse opgave van prestatie-indicatoren die onderdeel uitmaakt van de planning-en-controlcyclus. Prestatie-indicatoren zijn ondermeer de veiligheid en het welbevinden van het personeel, het arbeidsverzuim, de mate waarin functioneringsgesprekken worden gevoerd en een Checklist borging competentie management. Ook kijkt de Ist naar de verzuimcijfers en de mate van (externe) mobiliteit waarvoor een streefpercentage van vijf procent wordt gehanteerd.

Bevindingen

Formeel heeft PI Veenhuizen een overbezetting op de formatie. Dat wil niet zeggen dat alle functies bezet zijn. Op sommige functies is overbezetting, op andere onderbezetting.

De inrichting heeft geen actief beleid ter voorkoming van onderlinge agressie en geweld. Wel is er de afgelopen periode van 2006 tot nu hard gewerkt naar aanleiding van de BASAM en het inspectierapport van de Ist. Een aanwezig probleem was de door de piw'ers ervaren intimidatie vanuit de leiding. Er is nu beter contact met de leidinggevendenden.

¹³ Bron: European prison rules hoofdstuk V, standard minimum rules artikel 47 en verder.

De cultuur is mensgerichter en van intimidatie is geen sprake meer. Uit gesprekken, met onder andere de executieven, blijkt dat leidinggevendenden nu meer als collega's ervaren worden en dat men waardering heeft voor het 'open deur'-beleid van de directie. De leidinggevendenden zien de verandering in meer coaching en in het maken van verbinding. De verbetering is onder de vorige directie ingezet en de huidige directie zet die voort. Overigens zijn sinds het afgelopen jaar nagenoeg alle leidinggevendenden nieuw. Onderlinge agressie en geweld komt ter sprake tijdens het werkoverleg. Het personeel heeft echter nu meer zorg om het behoud van hun baan. In de regio Noord Nederland zijn 200 banen geschrapt.

De leidinggevendenden gaan uit van functioneringsgesprekken met 100% van het personeel. Voor 2009 is er nog geen volledig cijferoverzicht door beperkingen vanuit het SSC.

De leidinggevendenden zien in het feit dat zij zijn aangewezen op het DJI-opleidingsaanbod een beperking voor de functionele ontwikkeling van hun medewerkers. Het DJI-aanbod is duur en de opleidingslocatie ligt vaak op grote afstand.

Het gemiddelde verzuim is 8,1%. De leidinggevendenden hebben geen zorg over het korte verzuim. Het langdurig verzuim vindt zijn oorzaak met name in langdurig ernstig zieken.

Oordeel

Het personeelsmanagement van Esserheem voldoet overwegend. Het is de inrichting gelukt om de situatie uit 2006 waarin het personeel intimidatie vanuit de leiding ervaarde te doen keren. De grootste zorg voor het personeel is nu het baanbehoud in samenhang met het overschot aan capaciteit en regionale sluiting van capaciteit.

Personeel

Beleid

Uitvoering

Borging

7.2 Communicatie

Criterion

De European prison rules refereren in artikel 87 lid 1 aan de beschikbaarheid van een optimale communicatiestructuur binnen de inrichting. Naast een beoordeling hiervan is de ISt van mening dat een inrichting voor relevante maatschappelijke partners een actief PR-beleid dient te voeren.

Bevindingen

PI Veenhuizen is pilotinrichting geweest in de ontwikkeling van de communicatiestructuur voor de nieuwe vestigingen binnen het

gevangeniswezen. De uiteindelijke communicatiestructuur is nog niet geheel ingevoerd in Esserheem. De invoering loopt mee met de overige activiteiten in het kader van Modernisering Gevangeniswezen (MGW). In 2006 was de Ist nog kritisch over de communicatie in Esserheem. Nu vier jaar later is het beeld gewijzigd. De afdelingshoofden houden kantoor op de leefafdeling. Bij de directie staat de deur open. Over het algemeen heerst er tevredenheid in Esserheem over de verbetering in de communicatie. Ook vindt men in het algemeen dat men voldoende geïnformeerd is, de informatie-uitwisseling is op orde en effectief. Verslagen ontvangt men per e-mail en zijn op intranet terug te vinden. Het beraad waarin de gedetineerden besproken worden, het Detentiebegeleidingsplan (DBP) en het psycho-medisch overleg (PMO) functioneren naar tevredenheid.

Oordeel

Communicatie

Beleid

Uitvoering

Borging

Op het criterium communicatie voldoet Esserheem overwegend. De communicatiestructuur is nog niet volledig geïmplementeerd. Er is niet voorzien in periodieke evaluatie van de effectiviteit van de communicatiestructuur.

7.3 Integriteit

Criterium

Behalve het gegeven dat artikel 77 van de European prison rules het belang van integriteit benoemt, is er geen sprake van algemeen geldende regelgeving voor integriteit. Wel is integriteit een regelmatig terugkerend speerpunt in de planning-en-controlcyclus van de sector Gevangeniswezen. De Ist verwacht integer handelen van iedere medewerker die betrokken is bij de vormgeving van detentie in het belang van de medewerkers zelf, de gedetineerden en de organisatie.

Bevindingen

Bij het centrale managementteam (CMT) van PI Veenhuizen ligt een nieuw kader voor integriteit voor. Het CMT moet nog een plan maken hoe dit nieuwe kader uit te dragen. Vooralsnog hanteert men de landelijke gedragscode. Integriteit is wel eens een onderwerp tijdens werkoverleg. Bij sommige werkoverleggen is het een vast agendapunt. Esserheem heeft een aantal vertrouwenspersonen. Tijdens de inspectie heeft Bureau Integriteit en Veiligheid van DJI een onderzoek lopen bij Esserheem.

Integriteit

Beleid

Uitvoering

Borging

Oordeel

Op het criterium integriteit voldoet het beleid beperkt. De uitvoering en borging voldoen overwegend. Een nieuw integriteitskader wacht op implementatie. De invoering daarvan en periodieke evaluatie kan de aandacht voor integriteit revitaliseren.

7.4 Conclusie

Op de organisatieaspecten voldoet Esserheem overwegend. Sinds 2006 heeft Esserheem vooruitgang geboekt in het leidinggeven en in de communicatie. Daarmee is een hardnekkig probleem van door het personeel ervaren intimidatie opgelost. De zorg van het personeel is nu baanbehoud vanwege de met name regionale overcapaciteit. Het invoeren van periodieke evaluatie is op alle criteria nodig om Esserheem effectief te houden in haar beleidsvoering op personeelsmanagement, communicatie en integriteit.

8

Slotbeschouwing

PI Veenhuizen locatie Esserheem is aangewezen als bijzondere opvang van strafrechtelijke gedetineerde vreemdelingen met een strafrestant van tenminste vier maanden. Esserheem is een gevangenis voor mannen met een regime van algehele gemeenschap en met een normaal beveiligingsniveau. De verblijfstijd varieert van vier maanden tot een aantal jaren. De gemiddelde verblijfsduur is 11 maanden. De inbewaringstelling van strafrechtelijke gedetineerde vreemdelingen wordt in Esserheem binnen de landelijk geldende uitgangspunten naar behoren ten uitvoer gelegd.

Met de rechtspositie van gedetineerden is het goed gesteld. In Esserheem is een aparte inkomstenafdeling waar nieuw binnengekomen gedetineerden een persoonlijke en uitgebreide intake krijgen. De intake is bedoeld om gedetineerden wegwijs te maken maar ook om eventuele zorgbehoeften in kaart te brengen. De IST heeft waardering voor de manier waarop piw'ers transparant naar gedetineerden zijn over de inhoud van rapportages over henzelf. De inrichting houdt ook rekening met de buitenlandse afkomst van de gedetineerde vreemdelingen. Zo zijn de huisregels in meerdere talen beschikbaar, zijn er buitenlandse tv-zenders en kunnen gedetineerden gebruik maken van voldoende telefoons en een webcam. Het dagprogramma voldoet volledig aan de eisen en gedetineerden kunnen hun tijd op zinvolle wijze besteden. De aanwezigheid van arbeidszalen is van grote waarde. Daarnaast dragen de gebouwelijke omstandigheden bij aan een leefbaar klimaat. Gedetineerden beschikken over een eigen cel, iedere leefafdeling heeft een keuken, er zijn voldoende sportfaciliteiten en is er een onlangs gerenoveerd stiltecentrum. Daarnaast beschikt Esserheem over een grote binnenplaats met bomen waar gedetineerden overdag, op tijden dat ze niet werken, vrij rond kunnen lopen.

Alhoewel er geen vastgelegde visie op bejegening is, behandelt het inrichtingspersoneel gedetineerden op humane en respectvolle wijze. Het merendeel van het personeel heeft ruime ervaring en is bekend met de buitenlandse gevangenispopulatie. Voor nieuwe personeelsleden zou een cursus 'diversiteit' wenselijk zijn. Op het criterium interne veiligheid voldoet de inrichting in mindere mate omdat het toezicht op met name de leefzalen te beperkt is. En ook in het beveiligingsbeleid zijn nog verbeterpunten mogelijk.

Binnen Esserheem is de Dienst Terugkeer & Vertrek actief bij het voorbereiden van gedetineerden naar land van herkomst. Alhoewel gedetineerden in principe niet rechtstreeks vanuit Esserheem vertrekken, is de DT&V actief bezig met het organiseren van het vertrek. De inrichting biedt de DT&V voldoende faciliteiten en mogelijkheden om met de verschillende afdelingen samen te werken en gedetineerden te

spreken. Naast de DT&V werkt op afroep de IOM bij Esserheem voor gedetineerden die vrijwillig willen vertrekken. Verder zijn er geen externe organisaties betrokken bij het terugkeerproces.

Op het gebied van de organisatie is de inrichting erin geslaagd om de intimidatie die het personeel ervaarde, op te lossen. Baanbehoud is, vanwege overschot aan capaciteit en regionale sluitingen, de grootste zorg die leeft bij het personeel. De communicatie in de inrichting is verbeterd.

In vergelijking met de ISt-doorlichting van 2006 is de inrichting op tal van punten verbeterd. Punt van zorg blijft het toezicht op met name de leefafdelingen.

Bijlage 1

Oordeel

Legenda oordeel

- Voldoet niet aan de relevante normen en verwachtingen
- Voldoet in beperkte mate aan de relevante normen en verwachtingen
- Voldoet overwegend maar niet volledig aan de relevante normen en verwachtingen
- Voldoet aan de relevante normen en verwachtingen
- Strekt tot voorbeeld voor andere inrichtingen

	Beleid	Uitvoering	Borging
Rechtspositie gedetineerden			
Insluiting			
Introductie			
Activiteiten			
Accommodatie			
Voeding			
Contact			
Toegang zorg			
Discipline			
Beklag			
Omgang met gedetineerden			
Screening			
Bejegening			
Rapportage			
Interne veiligheid			
Calamiteiten			
Agressiebeheersing			
Drugsonthouding			
Maatschappijbeveiliging			
Beveiliging			
VI			
Voorbereiden terugkeer			
Organisatieaspecten			
Personeel			
Communicatie			
Integriteit			

Bijlage 2

Aanbevelingen

De Ist beveelt locatie Esserheem het volgende aan:

1. Maak de geactualiseerde versie van de huisregels in de inrichting bekend.
2. Verken mogelijkheden om opleiding en scholing te verbreden.
3. Om verspilling tegen te gaan, bijvoorbeeld van melk, kan de inrichting kijken in hoeverre het menu beter afgestemd kan worden op de verschillende culturen.
4. Zorg ervoor dat telefoongesprekken met advocaten niet opgenomen worden.
5. Vraag dagelijks informatie op van in afzondering geplaatste gedetineerden en bespreek deze tijdens het ochtendoverleg.
6. Overweeg om nieuwe personeelsleden een cursus te geven die toegespitst is op de gedetineerdenpopulatie.
7. Ontwikkel beleid op het gebied van agressiebeheersing.
8. Verbeter het toezicht op de leefafdelingen.
9. Verbeter het cameratoezicht op kritieke plaatsen zoals de binnenplaats.
10. Ga na de invoering van het drugsontmoedigingsbeleid zijn effectiviteit na en stel het zo nodig bij.
11. Pas de dienstinstructies aan volgens het actuele beleid van penitentiaire scherppte.
12. Laat de executieve medewerkers regelmatig rouleren over de teams en werkplekken.
13. Evalueer periodiek de effectiviteit van het geheel van beveiligingsmaatregelen.
14. Neem de nieuwe v.i.-procedure op in de huisregels.
15. Overweeg of naast de DT&V ook andere externe organisaties diensten kunnen aanbieden in het kader van het terugkeerproces.

De Ist beveelt de commissie van toezicht het volgende aan:

16. Overweeg om ook bij klachten te bemiddelen.
17. Hou een overzicht bij van de doorloopsnelheid van klachten.

Bijlage 3

Afkortingen

Bad	binnenkomst afdeling delinquenten
BASAM	basisvragenlijst Amsterdam
BHV	bedrijfs hulpverlening
BSD	bureau selectie- en detentiebegeleiding
BVA	bevolkingsadministratie
BZA	bijzondere zorg afdeling
DJI	Dienst Justitiële Inrichtingen
DBP	Detentiebegeleidingsplan
EBI	extra beveiligde inrichting
EPR	European prison rules
ESA	externe security audit
ESF	Europees sociaal fonds
EZV	Extra zorgvoorziening
IBT	Intern bijstands team
ISt	Inspectie voor de Sanctietoepassing
MDO	Multi Disciplinair Overleg
MGW	Modernisering Gevangeniswezen
Mpc	meerpersoonscelgebruik
Pbw	penitentiare beginselenwet
Pi	penitentiare inrichting
piw'er	penitentiair inrichtingswerker
PMO	psycho medisch overleg
PPO	praktisch penitentiair optreden
Pva	plan van aanpak
Pve	programma van eisen
RI&E	risico inventarisatie en -evaluatie
RSJ	Raad voor strafrechtstoepassing en jeugdbescherming
Vi	voorwaardelijke invrijheidstelling
VMZ	verantwoorde medische zorg
VRIS	Vreemdeling In de Strafrechtketen
ZBBI	zeer beperkt beveiligde inrichting

Bijlage 4

Bronnen

BASAM resultaten 2007
Bestemmingsbeschikking 25 januari 2010.
Calamiteitenplannen
Capaciteitsoverzicht
Dagprogramma's
Dienstinstructies
Formatie- bezettingsoverzicht
Gedetineerdensurvey 2007
Huisregels PI 2007 en wijziging van 5 maart 2009
Jaarverslag 2009 commissie van toezicht locatie Esserheem
Medische dienst, PI Veenhuizen, locatie Esserheem, Eindrapportage audit, oktober 2007, DJI.
Meldingen bijzondere voorvallen
Oefenrooster 2010
Ontwikkeldocument OAG
PI Veenhuizen locatie Esserheem, Inspectierapport, Doorlichting, juni 2006, ISt.
Rapport algemeen toezichtbezoek, PI Veenhuizen, locatie Esserheem, augustus 2006, IGZ.
Rapport Extern Security Audit, PI Veenhuizen, locatie Esserheem, september 2009, DJI.
Regeling bijzondere opvang strafrechtelijk gedetineerde vreemdelingen 9 maart 2009.

Bijlage 5

Inspectieprogramma

Dag 1, dinsdag 20 april 2010

- 09.00 - 9.30 uur Aankomst
Kennismaking met contactpersoon, installatie van werk-kamer, introductie bij het MT, toelichting van het programma en de werkwijze
- 09.30 - 11.30 uur Rondgang door en schouw van de inrichting met hoofd/teamleider beveiliging
- 11.30 - 12.30 uur Interview directie
- 12.30 - 13.00 uur Lunch in werkkamer en aansluitend onderzoek documentatie:
- Register beklagzaken
 - Overlegverslagen
 - MT-verslagen
 - Beleidsdocumenten
 - Plan van Aanpak ESA
- 13.00 - 14.30 uur Interview gedetineerden
- minimaal 4 en maximaal 6
 - Nederlands- of Engelstalige gedetineerden
 - afkomstig van verschillende afdelingen
 - bij voorkeur een vertegenwoordiger van de Gedeco
- 14.30 - 14.45 uur Schouw bezoek
- 14.45 - 15.30 uur Interview BVA
Graag een gesprek met vertegenwoordigers van BVA en inzage in enkele dossiers tijdens bezoek BVA
- 15.45 - 16.30 uur Interview medewerkers BSD en MMD
- 16.30 - 18.00 uur Inzage documentatie in werkruimte ISt

Dag 2, woensdag 21 april 2010

- 09.00 - 10.30 uur Interview executief personeel
(maximaal 6 vertegenwoordigers van verschillende afdelingen uit de functiegroep beveiliging, piw, indien mogelijk inclusief een vertegenwoordiger van de medezeggenschap)
- 10.45 - 11.15 uur Interview hoofd facilitaire zaken
inclusief check voeding en winkel
- 11.30 - 12.00 uur Interview regievoerder(s) DT&V (lieft twee vertegenwoordigers)
- 12.00 - 12.30 uur Lunch in werkkamer
- 12.30 - 13.45 uur Bezoek Arbeid
met interview hoofd en medewerkers arbeid
- 14.00 - 14.45 uur Interview hoofd beveiliging, BHV-coördinator en preventiemedewerkers
Check incidentregistratie veiligheid inclusief UC's en celinspecties

- 15.00 - 15.30 uur Interview hoofd E&V, bibliothecaris en sportinstructeur
- 15.45 - 17.00 uur Interview leidinggevend(en) (afdelingshoofden en teamleiders beveiliging)
- 17.00 - 18.00 uur Inzage documentatie in werkrumte ISt

Dag 3, donderdag 22 april 2010

- 09.00 - 10.00 uur Nadere schouw en gesprek Gedeco
- 10.15 - 11.00 uur Interview geestelijke verzorger(s) en psycholoog
- 11.15 - 12.30 uur Gesprek Ondernemingsraad en nadere schouw
- 12.30 - 13.00 uur Lunch in werkkamer
- 13.00 - 14.00 uur Interview Commissie van Toezicht
- 14.15 - 15.00 uur Interview zorgstaf (onder wie hoofd medische dienst, arts, verpleegkundige)
- 15.00 - 16.00 uur Voorbereiding terugkoppeling in werkrumte ISt
- 16.00 - 17.00 uur Eerste terugkoppeling doorlichting met directie

Bijlage 6

Geografische ligging

Missie ISt

“De ISt ziet toe op de sanctietoepassing met het oog op zichtbare verbetering van de effectiviteit en kwaliteit van de sanctietoepassing.

De ISt adviseert de minister van Justitie ten behoeve van borging van behoorlijke sanctietoepassing.

De ISt is hierbij onafhankelijk in haar oordeel, transparant in haar werkwijze en professioneel in haar kennis, vaardigheid en houding.”

Dit rapport is een uitgave van:
Inspectie voor de Sanctietoepassing
Kalvermarkt 53 | 2511 CB Den Haag
Postbus 20301 | 2500 EH Den Haag
www.inspectiesanctietoepassing.nl

© Juni 2010 | Publicatie-nr. 1006 J-3463